

ગુરુમંડિત

લખનાર:—

ધીરજલાલ અમૃતલાલ ભટ્ટ

બરવાળા (ધંધુકા)

શ્રી સદગુણનુરાગી મુનિ મહારાજ શ્રી કપૂરવિજયજીના
સંપ્રદાયના વીશાવડીવાળા માત્ર પચાણ (ભક્ત) તરફથી
પિતાના સહગત પુત્રના પુણ્યાર્થે આ પુસ્તક 'સતસંગ'
પત્રના ગ્રાહકોને ભેટ આપવા મારે પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રકાશક:—

(જીવહયા પ્રબોધક મંડળ તરફથી)

ઝોડુલાઈ દાજીભાઈ દેસાઈ

સોનીફળીઆ, સુરત.

ગ્રંથાલોક વિધાપાઠ ગ્રંથાલોક અમદાવાદ નિવૃદ્ધન ગુજરાતી ગ્રંથાલોક-સંગ્રહ

‘ગુરુભક્તિ’ નામનું આ નાનકડું પુસ્તક ‘સતસંગ’ પત્રના જાણીતા લેખક ભાઈ ધીરજી તરશ્થી તૈયાર કરાવ્યું છે. જેના ઉપયોગિતા તેમણે પોતાના બે જોડામાં દર્શાવી છે, બાળકોમાં પરિક્ષો પ્રત્યે સન્માનની લાગણી જન્યુત કરે એવી ભાવનાવાળું અને ઘડી ભાષામાં લખાયેલું આ પુસ્તક આ સંસ્થા તરશ્થી પ્રકટ કરવાનું મેં વાજબી માન્યું છે.

આ પુસ્તક તૈયાર કરતાં તેના હપામણો અર્થ માટે શ્રીમાન સદગુણાનુરાગી સુનિ મહારાજ શ્રી કપૂરવિજયજીના હિંદુશાસ્ત્રી વીશાલકોવાળા પટેલ માલા પચાણુ (ભક્ત) તરશ્થી પોતાનો સદગત પુત્રના પુણ્યાર્થે રૂ. ૫૦) મોકલવામાં આવ્યા છે. અને આ પુસ્તક ‘સતસંગ’ પત્રના શાલકોને મરત બેઠ આપવાનું કરાવ્યું છે. સદરહુ કદાર ગૃહસ્થ જેમણે આ પુસ્તકની કદર કરી પ્રચાર કરવામાં સરળતા કરી આપી છે તેનો ખરા અંતઃકરણથી આભાર માનું છું.

પ્રકટ કરાવનાર ગૃહસ્થની ઈચ્છાને માન આપી પુસ્તકની શરૂઆતમાં બ્રહ્મચર્ય સંગ્રહીના થોડાંક પૃષ્ઠ જોડવામાં આવ્યા છે.

અંતે આ પુસ્તકનો રૂડો ઉપયોગ થાય અને લેખક બંધુનો તથા પ્રચાર કરવામાં મદદ આપનાર બંધુનો શ્રમ સફળ થાય એવી પ્રજા પ્રાર્થના કરું છું.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ

વિષય

હાલમાં સ્વખાવસ્થામાં થતા વીર્યસ્ખલન વિષેની ફરીયાદ યુવાન વર્ગના મોટા ભાગમાં ચાલુ છે. એ વિષેનો ખુલાસો ડૉ. હોરમસજી મે. વાશેડવાળાને પત્રદ્વારા ડૉ. મહાદેવપ્રસાદ તરફથી મળ્યો હતો. જે યુવાન વર્ગને કિપયોગી તથા સલાહકારક થઈ પડશે એવું ધારીને તેની નકલ શ્રી ધન્યન્તરિમાં પ્રકટ કરી હતી તે અત્રે રજૂ કરી છે.

શ્રી “ ધન્યન્તરિ ” ઑફીસ.

વીસનગર, તા. ૨-૧૧-૧૯૦૮.

પ્રિય સન્નત,

આપનો તા. ૧૭-૧૦-૧૯નો પત્ર મળ્યો હતો. પરંતુ અમારે કામ પ્રસંગે ખંડારગામ એકાએક જવું પડ્યું, અને બીજા એકઠા થયેલા પત્રોના જવાબ લખવાના હોવાથી તથા શ્રી “ ધન્યન્તરિ ” માટે લેખો લખવાનું કામ બહુ એકઠું થવાથી પત્રનો કિતર લખવામાં વિલંબ થયો છે તે નાંટ દિલગીર છું.

આપે લખેલી જુદી જુદી “ પથી ” એ એટલે રોગોપચાર પદ્ધતિઓ વિષેની ટીકા કેટલેક અંશે ખરી છે. અને તેમાંથી કયી ખરી અને કયી કલમ તેના નિર્ણય કરવાનું કામ સામાન્ય લોકોને બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. પરંતુ જે તમે ઓગસ્ટ શ્રી “ ધન્યન્તરિ ” ના અંક ત્રાંચી જેશે તો તમારી ખાત્રી થશે કે સર્વ જાતની દવાઓ રોગના મૂળ કે ખરાં કારણો નાબૂદ કરવામાં તદ્દન નિષ્ફળ નિવડે છે એમ દુનિયામાં પ્રખ્યાતમાં પ્રખ્યાત અનેક ડોક્ટરોનો મત છે. નેચરોપધીનો મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે સર્વ પ્રકારના વ્યાધિ કુદરતના નિયમથી વિરૂદ્ધ ચાલવાથી થાય છે, અને તેથી રોગને નાબૂદ કરવા

માટે અનેક જાતની ખેસ્વાદ ઝેરી દવાઓ ખાવાની ખીલકુલ જરૂર નથી, પણ કુદરતી ઉપાયેજ કરવાની અગત્ય છે. ખીજ સર્વ 'પથી' ઓ રોગના કારણો જંતુઓમાં, હવાના ફેરફારમાં કે એવીજ ખીજ જ્ઞારની હવાઓમાં શોધે છે ત્યારે નેચરોપથી તો સ્પષ્ટ રીતે જણાવે છે કે સર્વ રોગનું કારણ શરીર અને મનમાંજ છે—અર્થાત્ રોગીના પોતાના અયોગ્ય વર્તનમાંજ છે, ખીજ પથીઓ માણસને પરાધીન બનાવે છે, ત્યારે નેચરોપથી મનુષ્યને સ્વાશ્રયી કરે છે.

હવે આપના દરદી મિત્રના લખવાનું કે સ્વપ્નાવસ્થા થતાં વિચિત્રખલન Nocturnal Emissions વિષે વિચિત્ર વિકાર આદી પુસ્તકો તથા વર્તમાન પત્રોમાં આવતી ચમકાવનારી જાહેર ખબરો બાંચી, યુવાનવર્ગ નકામો ભટકી મરે છે. અને તેમાં વર્ણવેલાં ચિન્હો પોતામાં દેખાવા લાગ્યાં છે કે નહિ તેની તપાસ રાખવા માટે છે. પરિણામે As a man thinketh so he becometh એ ન્યાયે તેવાં ચિન્હો તેના શરીરમાં દેખાવા લાગે છે. ઘણીખરી વાર તો જ્ઞાનતંત્રીઓની નિર્મળતા સ્મરણ શક્તિનું કમી પડી જવું, ધાતુ પાતલી પડી ગઈ હોય એમ જણાવું, પાચન શક્તિની ક્ષીણતા વિગેરે વિગેરે ચિન્હો મનના ખોટા ભય અને ચિંતાથીજ પેદા થયેલાં હોય છે. મહિનામાં બે ત્રણ વારે જુવાન માણસને વીર્યસ્ખલન થાય એ કાંઈ રોગ કહેવાય નહિ. આ સંબંધમાં એક પ્રખ્યાત લેખક પોતાના પુસ્તકમાં નીચેનો શબ્દ લખે છે:—

Great alarm is often expressed by a patients who suffer in this way; but I am enabled to give them much relief when I mention that such

emissions, occurring once in every ten or fourteen days, are in the nature a safety value, and are even conducive to health in persons who do not take enough exercise, and live generously. વળી એક બીજે સ્થળે લખેલું છે કે:—After years acquaintance with men in all periods of life, and after having spoken freely with many upon the subject, the writer is frank to confess that, he has yet to meet the first male member of the human race, who has passed the period of puberty and who has attended to early manhood, who has not at some time had such emissions, and from whom an under accumulation of sexual fluid has not passed during hours of sleep in a dream of more or less amorous nature તેજ પ્રભાગે પ્રખ્યાત ડોક્ટર જી. કમ્પ્લે વીક્સન પોતાના પુસ્તકમાં લખે છે કે:—

So many erroneous ideas have been promulgated in regard to what constitutes Spermatorrhea that it may be well to state that in the opinion of some of our highest authorities the recurrence of its prominent symptom (nocturnal emission) once a week, or even twice a week in young men of full vigor and health, not engaged in any

excessively laborious mental or physical exertion is only a sign of sound morality."

કિપર પ્રમાણે લાંબા ઈંગ્રેજ કિતારા લખી આપને કંટાળો આપવા જેવું સાહસ કરવાનો હેતુ એ છે કે દુનિયામાં મ્હોટા મ્હોટા ડોક્ટરોના મત પ્રમાણે તમારો મિત્ર કંઈ બહુ ખરાબ હાલતમાં નથી. અને તેથી સૌથી પ્રથમ તો તમારે એ કરવાનું છે કે તેના મનમાંથી આવા સ્ખલન સંજ્ઞાંધિનો ભય અને ચિંતા તદ્દન દૂર કરવાં. કારણ કે જ્યાં સુધી આવા દરદી પોતાના માની લીધેલા રોગની ભ્રમંકરતા વિષે ભય અને ચિંતાના વિચારો કર્યા કરે છે, ત્યાં સુધી વીર્ય પોતાના સ્થાનથી ચલિત કે બ્રષ્ટ થઈ રાત્રે બહાર નીકળી ગયા વિના રહેતું નથી. માટે દરદીએ આ રોગ સંજ્ઞાંધિના કે તેના ચિન્હ-લક્ષણો સંજ્ઞાંધિના વિચારો તદ્દન મૂકી દેવા. અને આખો દિવસ શરીર અને મનને બીજાં સારાં કામમાં ગુંથાયલા રાખવાં. અક્ષયર્ય અને વીર્યસંરક્ષણની અગત્ય હું બહુજ સમજું છું; પરંતુ મહાર્ગ નિશ્ચયપૂર્વક માનવું એવું છે કે યુવાવસ્થામાં આવ્યા પછી જો મનને સતત ઉદ્વેગમાં-શરીર અને મનના પુખ્ત પરિશ્રમમાં-લગાડી રાખવામાં નથી આવતું તો પછી શરીરમાં એકદુરં થયેલું વીર્ય સ્ખલિત થઈ બહાર નીકળી જાય છે. માટે વીસ વર્ષ પછી પણ જો અક્ષયર્ય સાચવી રાખવું હોય તો દરરોજ શરીરમાં પેદા થતા વીર્યને કસરત વડે તન મનને પુષ્ટ બનાવવાને કદિ પણ ચૂકવું નહિ. યુવાન મનુષ્યોના આગમ્ય અને નબળા મનમાં ખરાબ વિચારો વાસ કરીને તેમને અક્ષયર્યવ્રત બ્રષ્ટ કરે છે. ઈંગ્રેજમાં પણ કહેવત છે કે "An idle mind is the Devil's workshop."

વળી જોડે તમે મહને ખાતરી આપો છો કે તમારો મિત્ર
 અહ્યર્થનો મહીમા સારી રીતે સમજે છે અને તેમણે પોતાની
 જીંદગીમાં વીર્યને કોઈ પણ પ્રકારે માર્ગ આપવાનો પ્રયત્ન એક
 પણ વારે કર્યો નથી. તો પણ મને શંકા રહે છે કે તેઓ
 અહ્યર્થના આડે પ્રકારના નિયમો યથાવિધિ પાળતા હોય; એટલે કે
 તેઓ શરીર વડે અહ્યર્થનો ભંગ નહિ કરતા હોય પરંતુ તેમના
 વિચારો કદાચ જોઈએ તેટલા પવિત્ર નહિ હોય. જો આવી શંકા
 હોવામાં મહારી ખરેખર ભુલ થતી હોય તો હું તે માટે દિલગીર
 છું. પરંતુ મહારી તો સંપૂર્ણ ખાતરી છે કે જે માણસ જગૃત
 અવસ્થામાં અપવિત્ર વિષયો વિચારો કરતો નથી તે માણસને
 કૃષ્ણ સ્વપ્ન રાત્રે આવી વીર્યને સ્ખલિત થવાનો કદી પણ સંભવ
 આવતો નથી. માટે મનમાં ખરાબ વિચારને એક ક્ષણ પણ પેસવા
 ન દેવા માટે સાવધાન રાખી, રાત્રે જો સુતી વખતે એવો દૃઢ
 નિશ્ચય કરવામાં આવે કે અપવિત્ર સ્વપ્ન જરા પણ આવવા માંડતાં
 હું જગૃત થઈ જઈશ તો તે માણસ જરૂર આ રોગથી મુક્ત થાય
 છે. આ કાર્યમાં દૃઢ મનોબળની જરૂર છે.

તમે મહારી પાસે કૃપાયો—અકરસીર કૃપાયો—માંગો છો? હા,
 તેવા કૃપાયો હું આપને બતાવવા તૈયાર છું. પરંતુ જો પોતાનું
 વર્તન સુધારવાને બદલે—રોગનાં ખરા કારણો નાશ કરવાને બદલે
 જો આપને માત્ર દવાઓનાં જ નામ જોઈતાં હોય તો તેની એક
 પણ દવાનું નામ મને ખબર નથી. મહારી તો સંપૂર્ણ ખાતરી છે કે
 સર્વ દવાઓ—અને ખાસ કરીને વીર્ય સંબંધિના દરદોમાં વપરાતી
 દવાઓ—પરીણામે ઘણું જ નુકસાન કરે છે. આ રોગના દર્દી માટે

તો ધણોજ અગત્યનો કિપાય જે “મનો નિગ્રહ” તે વિષે પણ મહે
આમળ ધસારો કર્યો છે. ખીજે નંબરે “શરીરની કસરત” તે વિષે
અમારા એક વિદ્વાન મિત્ર નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

“બ્રહ્મચર્ય પાલનનું” કાર્ય ઘણાને કઠીન જણાય છે, પરંતુ
કસરતના અભ્યાસીઓને તે સહેલું છે. તમે પણ છ માસ તેનો
પ્રયોગ કરશો તો કઠીન જણાતું કાર્ય સહેલું થઈ પડશે. ગમે તેમ
યાય તો પણ નિર્ણિત સમયે કસરત કરવી જ એવો નિયમ રાખશો
તો બ્રહ્મચર્ય પાલન અને વીર્યસંરક્ષણનું કાર્ય સહેલું થઈ જશે.
એક હિંદુસ્તાની બાવાએ વાતે વાતમાં કહ્યું હતું કે આર્યાવર્તના
સઘળા ભાગ હું જોઈ વળ્યો. દરેક ભાગનો મને વથાસ્થિત અનુભવ
છે. સર્વભાગ કરતાં ગુજરાતમાં વ્યભિચાર ઘણો દૃષ્ટિએ આવે છે.
તેનું કારણ એમ જણાય છે કે અન્ય ભાગ કરતાં ગુજરાતી લોક
શરીરે નબળા અને કસરત વિમુખ છે. વિષયવાસના બળવત્તર હોવી
એ નબળાઈની નીશાની છે. પશુમાં પણ આ નિયમ પ્રવર્તિ રહેલો
છે. બકરો અને સિંહ એ એમાં વિષય લાલસાની તૃપ્તિમાં કેવો ભેદ
છે? એમ કહેવાય છે કે “બાર વર્ષમાં માત્ર એકજ વખત સિંહ
વિષય સેવન કરે છે. અને સિંહણ છંદગીમાં એકજ વખત ગર્ભ
ધારણ કરે છે. સિંહ બકરાની શક્તિમાં તેટલો ભેદ છે, તેટલો જ ભેદ
તેમના વિષયમાં છે. આ કિપરથી એમ જણાય છે કે નિર્બળ શરીર
વાળાનો અમણો મરો છે. અશક્ત શરીર અને વળી વિષય વાસનાની
બળવત્તરતા. શરીરને કસરત વડે સશક્ત કરવા પ્રયત્ન કરો કે આ
બંને દુઃખ તમારા અદ્રશ્ય થઈ જશે. શરૂઆતમાં થોડી કસરત
કરજો કે જેથી શરીર બહુ દુઃખે નહિ. અતિશય કસરત એકદમ
કરવા માંડવાથી તાવ વિગેરે આવી કલટી ઢાની કરે છે.”

તમાકુ, ચઢા, કાશી વીગેરે પીનારા અને મરચાં, આંમલી, તેલ વીગેરેનો ઉપયોગ કરનારા, તથા અતિ આદાર કરનારા ચીર્ષનું ભાગ્યેજ સંસ્કૃત્ય કરી રહે છે. આવા હાનીકારક અને કિતોજક પદાર્થોનું સેવન કર્યા કરવું અને તે સાથે અહન્યર્થ યથાસ્થિત પાળવાનો પ્રયત્ન કરવો તે માથા પર એક મ્હોટી શીત્રા લેઈ પર્વત પર ચઢવા જેવું કામ છે. આવી ફાંવેા રૂપી પથરો માથા પરથી ફેંકી દઈ આરોગ્યતા પર્વત પર ચઢવા પ્રયત્ન કરવો એમાંજ ઉઠાપણ છે.

બંધકોશ અથવા જાડાની કમજબીત એ આ રોગ વધવાનું એક મુખ્ય કારણ છે માટે દરેક રીતે તેનો ઉપાય પ્રથમ કરવાની જરૂર છે.

રાત્રે વાળુ દરવાથી વીર્યસ્ખલિત થવાનો બહુ ભય રહે છે. માટે આવા દરદીએ સંજતા સાત વાગ્યા પછી જનતા સુધી કદી પણ જમવું નહિ અને તેમાં બારે જમણુ તો વધારે ખાવું નહી.

રાત્રે સુતાં પહેલાં એક કલાક અગાઉથી પાણી કે પ્રવાહી પદાર્થ પીવાના બંધ કરવા. દરરોજ સુતાં પહેલાં મળ અને મુત્રનો ત્યાગ કરવાની એ રાખવી. જ્યારે આનન્દમાં મળ અથવા મુત્રાસયમાં મુત્ર બરાય છે ત્યારે તેનું દબાણ વીર્યગ્રંથી ઉપર થાય છે. રાત્રીમાં પણ એકાદ વાર ઉઠીને ખેશ્યાગ કરવાની એ રાખવી.

જનતાં સુધી થંડા પાણીએ સ્નાન કરવાનો રિવાજ રાખવો. સુતાં પહેલાં જો સ્નાન કરી સુષ્ટ જવાનો રિવાજ રાખવામાં આવે તો બહુજ સારું.

સવારમાં જન્યુન ચતાં સૈથી પહેલાં અને રાત્રે નિદ્રાવશ ચતાં સૈથી છેલ્લો વિચાર ધ્વિર ચિંતનનો હોવો જોઈએ.

હંમેશાં કઠણ પથારીમાં સુવું.

રાત્રે પાસાભેર સુવાની જેવે રાખવી, છતાં પીઠપર સુવાથી કરોડના જાનતંતુઓ બહુવાર દમાવાથી ઉદ્દેગાય છે અને તેથી બહુ દરદીઓને આ કારણથી જ વીર્યરૂપવ્રત થાય છે.

ઉઘમાં ભુલથી ચતા સુઈ ન જવાય માટે એક લાંબા દુવાલને કેડ પર બાંધી તેની ગાંઠ પાછળ રાખતા જેથી તે ખુંચવાથી ચતા સુવાનો સંભવ રહેશે જ નહીં.

એક પત્રમાં આ કરતાં વધારે લખી શકાય તેમ નથી. આ સંબંધમાં શ્રી ધન્યન્નરિતા પહેલા અને બીજા વર્ષના વોલ્યુમેમાં પ્રસંગોપાત સાઈ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. “આયુષ્ય, આરોગ્ય અને દીર્ઘાયુષ્ય પ્રાપ્ત કરવાનો અમોઘ ઉપાય,” માર્ટર ચેક્કન અર્થાત હસ્તદોષતા ઉપાય, “કસરત” આદી લેખોમાં ઉપયોગી માહિતી મળી શકશે. આ સર્વ લેખ શ્રી “ધન્યન્તરી” માં પ્રસિદ્ધ થયા છે.

પ્રત્યુત્તર લખવામાં ચંચેલા વિલંબ માટે દિલ્લગીર છું. એજ. કામદાજ લખતા રહેશે.

લીવ આપનો હિતચિંતક,

ડૉ. મહાદેવપ્રસાદ બોગીલાલ કંથારિયાકર.

મુજ જનોએ બ્રહ્મચર્ય અથવા મુશીલતાને સેવવાની ભારે જરૂર.

બહાલા બંધુઓ અને બહેનો! શુદ્ધ-પવિત્ર-નિષ્પાપ થવું કેને ગમતું નહીં હોય? સહુ કોષ્ટને તે ગમેજ. વિશુદ્ધ વિચાર, વાણી અને આચારના સંસેવનથીજ નિષ્પાપ થઈ શકાય છે. નિર્દોષ ક્ષમા, મૃદુતા, સરળતા, સંયમ, તપ અને સંતોષાદિક ધર્મજનિત આત્માના સ્વાભાવિક સુખમાં ગમણતા રૂપ શુદ્ધ નૈથિક બ્રહ્મચર્યની તિદ્ધિ મટે ઉત્તમ ભાઈ-બહેનોએ નિજામજી-વીર્યનું જેમ અને તેમ ચીવટથી સંરક્ષણ કરતા રહેતાની ભારે જરૂર છે. ચપળ મન અને ઇન્દ્રિયોને વશ થઈ નહીં જતાં-તેનાં પ્રલોભનોમાં પ્રસાદ નહીં જતાં સ્વ-પરના હિત-શ્રેય અર્થે તેમને અંકુશમાં રાખનારા સજ્જનો બ્રહ્મચર્યને સાધી શકે છે. શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યનો મર્યાદા વર્ણવી ન શકાય એવો અગમ-અપાર છે. બ્રહ્મચર્યના સંસેવન વડે સ્વચ્છત્વ તત્ત્વ (Vitality) ટકી રહે છે, નિર્માળ જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાની વૃદ્ધિ થાય છે, સ્વચ્ચારિત્ર્યની રક્ષા, શુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે. જગતમાં પુષ્કળ યશોવાદ થાય છે, ઇદ્રાદિક દેવો પણ પ્રેમભરે પ્રભુમે છે, અને અંતે અક્ષય અનંત સુખ સમૃદ્ધિને પામે છે. આત્મ પ્રભાવશાળી બ્રહ્મચર્ય સહુ કોષ્ટએ સુખને અર્થે અવસ્ય પાળવું જોઈએ. તેના વડે દીર્ઘ આયુષ્ય, સુંદર આકૃતિ, મજબૂતને સહનશીલ શરીર, પ્રમજ પુન્ય પ્રકૃતિ, અને ઉત્તમ ઓજસ પ્રમુખ જિદ્ભવે છે. વળી એના પ્રભાવથી પેદા થનારી પ્રજા પણ સર્વ વાતે સુખી સદ્ગુણી અને પ્રભાવશાળી બની આ લોકનું તેમજ પરલોકનું હિત સહેજે સાધી શકે છે. શુદ્ધ શીલનું યથાર્થ પાલન કરવાથી પૂર્વે અનેક સાર્ત્ત્રિક સ્ત્રી પુરૂષો એવી ઉંચી કોટીને

પામેલા છે કે તેમના આલંબનથી કંઈક ભવ્યતાઓ સુખી અને સદ્ગુણી બની અન્ય અનેક જીવેને કિન્નિતા માર્ગમાં સદાપરંપ થયા છે. એકજ અહ્યર્થવ્રત અન્ય અનેક સદ્ગુણોને મેળવી આપે છે. તેથી ખરા સુખના અર્થી દરેક ભાઈ જહેને તેમાં અત્યંત આદર કરવો જરૂર છે. સ્વાભાવિક સુખને મેળવવા પ્રયત્નનારાઓએ તુચ્છ વિષય સુખવાળી પશુવૃત્તિ (વિષય લોભુપતા) નિવારીને, સંતોષવૃત્તિ વડે તન મન વચનનો શુદ્ધ નિર્દોષ આચાર વિચાર અને વાણીના વિવેકયુક્ત વ્યાપારથી યથાર્થ નિગ્રહ કરી, આત્મામાં જુપુ રહેવું અનંત અતુલ સ્વાભાવિક બળ-વીર્ય પ્રગટ કરવા ખૂબ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એ રીતે પ્રગટ થતા બળ-પરાક્રમ વડે અનેક અચિંત્ય ક્રિયોગી કાર્યો અનાયાસે સિધ્ધ કરી શકાશે. અહ્યર્થ એજ સર્વ સુખની ચાવી-કી છે. કિં જાણના ? ઇતિશમ.

**અહ્યર્થ અથવા ઇન્દ્રિયનિગ્રહના અદ્ભુત મહિમા,
તેથી થતા અનેક ઉત્તમ ફાયદાઓ.**

તથા

**અઅહ્યર્થેવન (ઇન્દ્રિય પરવશતા) થા કુશીલતાથી થતા
અનેક ગેરફાયદા.**

પરસ્ત્રીગમન તથા વેશ્યાગમનાદિકથી થતી અનેક પ્રકારની ખુચારી આણીયુક્તિને હાપણથી તેને દુષ્ટ બદીઓનો તરત ત્યાગ કરવો ધો છે. ઇન્દ્રિયનિગ્રહ સમુ કોઈ સુખ નથી, અને ઇન્દ્રિય પરવશતા સમુ કોઈ દુઃખ નથી એક એક ઇન્દ્રિયની પરવશતાથી પતંગ, મુંગ, મીન, હરણ અને હાથી પ્રમુખ નરજાત દુઃખ પામે છે. તે પાંચ ઇન્દ્રિયોને

પરવશ પડેલા જીવોના કેવા હાલ થાય ? જે પર આશાના પાશમાં
 પડેલા છે તે જગત માત્રના જોગિયાળા થઈ રહે છે, પણ જે પર
 આશાથી મુક્ત થઈ નિરપેક્ષ બને છે તેનું દાસત્વ આત્મી દુનિયા કરે
 છે. સુખ સદુને ગમે છે, પણ સુશીલતા વડેજ તે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.
 દુઃખથી સહુ ડરે છે, પરંતુ કુશીલ-દુઃશીલ જનો તેથી છટકી શકતા
 નથી. રાવણ જેવા રાજવીના પણ કુશીલતાથી કેવા માઠા હાલ થયા ?
 સુખના અર્થી જનોએ સતી સીતા અને રામચંદ્ર જેવા સુશીલ
 મનુ જોઈએ. શીલ-સત્યચાર સમાન બીજું કોઈ શ્રેષ્ઠ ભૂપણ
 નથી. શીલના પ્રભાવથી જંગલ મંગલરૂપ થાય છે, અગ્નિ જળરૂપ
 થાય છે, સર્પ ડુલ્લની માળારૂપ થાય છે, વિષ અમૃતરૂપ થાય છે,
 અને શત્રુ મિત્રરૂપ થાય છે, દેવો પણ સુશીલનું દાસત્વ કરે છે.
 શીલના પ્રભાવથી શીઘ્ર મંત્રસિદ્ધિ થાય છે, ચોતરફ યશ-કીર્તિ
 વિસ્તરે છે, તથા અષ્ટસિદ્ધિ અને નવનિધિ પ્રાપ્ત થાય છે. અશ્વલ-
 સેવન (વિષયાંધતા) થી નિમિત્ત પાપમંધ થાય છે, સકળ સુકૃત
 (પુન્ય) નો ક્ષય થાય છે, અને સર્વ કાંઈ વિપરીત થવા પામે છે.
 તેવી દુષ્ટ કુશીલતાથી દૂરજ-હેતુ જોઈએ. સંત-મહંતો તો આત્માનંદી
 હોય કેવલ મહાવ્રતને ધોરીની પેરે ધારતા વિષયસુખનો સર્વથા ત્યાગ
 કરે છે. એટલે વિવિધ શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શમાં મુંઝાયા
 વગર સર્વદા સમભાવે રહે છે તથા સુશીલ ગૃહસ્થ સજ્જનો સ્વદારા
 (પત્ની) સંતોષીજ હોય છે, એટલે પરસ્ત્રી પ્રમુખને તેઓ માતા પુત્રી
 કે સહોદરા સમાન લેખે છે. ફક્ત ઝોઝી સમજના-કમ અમ્મજ
 મુખજનોજ ઉચિત મર્યાદાનો ભોગ કરીને સ્વછંદપણે વિહંગતા કામાંધ
 બની એવાં અનાચરણ કરે છે કે જેથી અહીં ઇજગતના કાંકરા ફરી

વિવિધ રાગ અને ચિન્તાગ્રસ્ત થકને ખડુ દુઃખી થાય છે, અને પરભવમાં દુઃકૃત્ય યોગે દુર્ગતિમાં પડી બારે વિટંબના પામે છે. યતઃ—“કામનું સુકૃત્ય જાય, ગાંઠનું તો ગરથ જાય, સ્વનારીનો સ્નેહ જાય, રૂપ જાય રંગથી; ઉત્તમ સહુ કર્મ જાય, કુળના સહુ ધર્મ જાય, ગુરૂજનની શર્મ જાય, કામના પ્રસંગથી. ગુણાનુરાગ દૂર જાય, ધર્મ પ્રીતિ નાશ થાય, રાજ્યથી પ્રતીત જાય, આત્મગુધિય ભંગથી; જપ જાય તપ જાય, સંતાનોની આશ જાય, શિવપુરનો વાસ જાય, વેશ્યાના પ્રસંગથી.” કુલટા નારીનો સંગ-પ્રસંગ જેમ સુત સુશીલ જનોએ જરૂર તજવાનો છે, તેમ લાંઠ-કુશીલજનોનો સંગ-પ્રસંગ પણ સુશીલ બહેનોએ સાવચેતીથી અવશ્ય તજવાનો છે. સુશીલતાથીજ સર્વ યોગ-ક્ષેમ સંપન્ન છે, અને કુશીલતાથી તો તેનો ક્ષયજ થાય છે; એમ સમજી કુશીલતા તજીને સુશીલતા આદરવા સહુ કોઈ હિજમાળ ખેનો. ઇતિશમ્.

તા. ૬:—શરીરનું આરોગ્ય સાચવી રાખવા, મનનો સુંદર વિકાસ થવા દેવા અને સર્વ વાતે શક્તિ સંપન્ન વળ ઉત્પન્ન કરવા તથા તેને ઘટનું પોષણ આપી તેનામાં મનુષ્યત્વ જાગ્રત કરવા માત્ર પિતાઓએ જાતે પારેવાં જેવી વિપયાશક્તિ તજીને, અનતા પ્રયત્ને જીતેન્દ્રિય ખની, સ્વપરહિત કાર્યો કરવામાં સ્વશક્તિનો સદુપયોગ કરવો જોઈએ.

ગુરુ ભક્તિ.

ગુરુ સ્તુતિ.

(ભૂજંગી.)

ગુરુજી ! નમું રોજ માથું નમાવી,
રૂઢું જ્ઞાન દેજો દયા ખૂબ લાવી;
તમારી દયાથી સુખી સર્વ થાતાં,
તમે છો દયાળુ સદા જ્ઞાન દાતા.

ગુરુ ! આપ છો દેવ સાચા અમારા,
ગુણો શું ગણ્ય મૂર્ખ હું તો તમારા ?
તમે છો કુયુદ્ધિ સદા કાપનારા,
તમે છો સુયુદ્ધિ સદા આપનારા.
જગે શ્રેષ્ઠ છે નામ કેવું તમારું ?

ગુરુજ્ઞાનથી દુઃખ નાસે નહારું;
ભલે હોય કો યુદ્ધિશાળી તથાપિ,
ગુરુ જ્ઞાન વિના ન ચાલે કદાપિ ! !
નમું શ્રીશ નામી ગુરુ જ્ઞાન આપો,
સદા શિષ્યનું આપ અજ્ઞાન કાપો.
કરું ભક્તિ હું ભાવ રાખી તમારી,
કરો માફ જે જે ખતે ભૂલ મારી.

આરૂણિ.

અસહના વખતમાં એક ધૌમ્ય નામે એક ઋષિ હતા. તેમને ત્રણ શિષ્યો હતા. આરૂણિ, ઉપમન્યુ અને વેદ. તેમાં આરૂણિ સૌથી મોટો હતો. પોતાના ગુરુની તે હંમેશ કાળજી પૂર્વક સેવા કરતો. એક વખત ચોમાસાના દિવસોમાં વરસાદ વરસતો હતો; ત્યારે ગુરુએ તેને કહ્યું “અલ્યા વિદ્યાર્થી ! તું આજ આપણા ખેતરમાં જઈને પાણી રોકી રાખવા માટે પાળ કે બંધ બાંધી આવ કે જોયી પાણી બહાર નીકળી જાય નહિ.”

ગુરુની આજ્ઞા થતાંજ તે શિષ્ય ગુરુને નમસ્કાર કરી ખેતરમાં ગયો; પણ ત્યાં જઈને જુએ છે તો પાણી એકદમ પાળ તોડીને ચાલ્યું જતું હતું. તેને અટકાવી રાખવા માટે શું ઉપાય કરવો તે આરૂણિને સૂઝ્યું નહિ. તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે હું પોતેજ પાણીને રોકી રાખવા માટે ખેતરની તૂટેલી પાળમાં વચ્ચે આડો સુધ જાડું કે જોયી ગુરુનું નુકસાન થાય નહિ. તરતજ તે આડો પડ્યો અને પાણી બહાર જતું અટકી ગયું. આવીને આવી હાલતમાં તેણે આખી રાત કાઢી ! સવારમાં ગુરુએ બીજા શિષ્યોને પૂછ્યું કે “આરૂણિ ક્યાં છે ? શું હજુ સુધી નથી આવ્યો ? મેં તેને કાલે ખેતરની પાળ બાંધવા માટે મોકલ્યો હતો માટે ત્યાં તો નથી રહી ગયો ?”

પછી ગુરુ પોતાના બીજા શિષ્યોની સાથે ખેતરમાં ગયા અને એક તરફ ઊભા રહીને જોરથી ઘાંટો કાઢી બોલ્યા “આરૂણિ ! આ આરૂણિ ! તું ક્યાં છે ?” ગુરુનો આ શબ્દ સાંભળી આરૂણિ જ્યાં આડો પડ્યો હતો ત્યાંથી એકદમ ગુરુની પાસે આવી પગમાં પડ્યો અને પછી બે હાથ જોડી કહેવા લાગ્યો “મહારાજ ! મને શું આજ

છે ? હું તો આપનું વચન માથે ચડાવી આ ખેતરમાં પાળ બાંધવા આવ્યો હતો; પણ પાણી રોકી રાખવાનો કાંઈ સારો ઇલાજ હાથ નહિ આવવાથી આખી રાત પાળના તૂટેલા ભાગમાંજ આડો પડ્યો રહ્યો. આપની આજ્ઞા લોપીને મને આશ્રમમાં આવી સુવું ફીક લાગ્યું નહિ. અત્યારે છેટેથી આપનો શબ્દ સાંભળી હું અહીં આવ્યો છું પણ માફ ચિત્ત તો ખેતરનું જળ રોકવામાંજ લાગી રહ્યું છે. મને હવે શું આજ્ઞા છે ?”

તે હકીકત સાંભળીને દયાળુ ગુરુનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું. તેમણે આશ્લિને છાતી સાથે ચાંપીને કહ્યું. “ભાઈ ! હું તારી ગુરુભક્તિથી અત્યંત પ્રસન્ન થયો છું. તેં મારી સેવા કપટ રાખ્યા વિના ખરા ઉત્સાહ અને પ્રેમથી કરી છે; તેથી હું તને આશીર્વાદ આપું છું કે તારા મનના સર્વ મનોરથો સફળ થાઓ ! અને ચાર વેદ, છ શાસ્ત્ર તથા બીજી તમામ વિદ્યાઓનું તને જ્ઞાન થાઓ ! તારા જેવી સ્નેહથી ગુરુ ભક્તિ કરનાર આ જગતમાં કદી પણ દુઃખ પામશે નહિ. જા. આજથી તારી વિદ્વાનોમાં ગણના થશે અને તારું માન વધશે.”

આ પ્રમાણે ગુરુના આશીર્વાદ તથા ભક્તિથી આશ્લિને સર્વ વિદ્યા મળી અને આગળ જતાં તે ઉદાલક નામે પ્રખ્યાત ઋષિ થયા.

ઉપમન્યુ.

એજ ધૌમ્ય ગુરુના બીજા શિષ્ય ઉપમન્યુએ પણ સારી ગુરુ ભક્તિ કરી હતી. તેને ગુરુએ હંમેશ પોતાની ગાયો ચરાવા લઈ જવાનું કામ સોંપ્યું હતું. તે પ્રમાણે તે સવારમાં ગાયોને લઈને

વગડામાં જતો અને સાંજે તેમને ચરાવીને પાછો આવતો. એક દિવસ ગુરુએ તેનું પુષ્ટ શરીર જોઈ પૂછ્યું “ પ્રિય ઉપમન્યુ ! તું હંમેશા શું ખાય છે ?”

શિષ્યે જવાબ આપ્યો “ મહારાજ ! ભિક્ષા માગી લાવીને ખાઉં છું.”

ગુરુએ કહ્યું “ વિદ્યાર્થીથી ગુરુને અર્પણ કર્યા વિના કંઈ ખાઈ શકાય નહિ એવું શાસ્ત્રનું ફરમાન છે માટે તારે અમને અર્પણ કર્યા સિવાય ભિક્ષા ખાવી નહિ.” બીજા દિવસથી શિષ્યે તેમ કરવા માંડ્યું અને ગુરુએ તેની બધી ભિક્ષા લઈ લેવા માંડી. આમ ઘણાક દિવસો નીકળી ગયા. વળી એક દિવસ ગુરુએ તેને પાસે બોલાવીને પૂછ્યું— “ભાઈ ! હું દરરોજ તારી ભિક્ષા લઈ લઉં છું તો પછી તું તારું પેટ શી રીતે ભરે છે ?”

શિષ્યે કહ્યું “ મહારાજ ! પ્રથમ માગી આણેલી ભિક્ષા આપને અર્પણ કર્યા પછી હું બીજાવાર ભિક્ષા માગી લાવીને મારું પેટ ભરું છું.”

ગુરુએ તેનો એ જવાબ સાંભળીને કહ્યું “ હવેથી તારે એ પ્રમાણે કરવું જોઈએ નહિ કારણ કે તેમ કરવાથી બીજા ભિખારીઓને અડચણ પડે છે ! વિદ્યાર્થીએ સદા સંતોષી રહેવું જોઈએ તેમજ તેણે બીજાને હરકત ન થાય તેમ વર્તવું જોઈએ.”

ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે તેણે બીજા દિવસથી પોતાને માટે ભિક્ષા માગવી બંધ કરી. વળી એ ત્રણ દિવસ ગયા પછી ગુરુએ તેને પ્રથમના જેવોજ શરીરે પુષ્ટ જોઈને પૂછ્યું “ ઉપમન્યુ ! હું તારી બધી ભિક્ષા લઈ લઉં છું અને તને બીજાવાર ભિક્ષા માગવાની ના કહેલી છે છતાં તારું શરીર નબળું પડ્યું નથી માટે તું શું ખાઈને રહે છે; તે કહે ?”

શિષ્યે કહ્યું “ ગુરુજી ! અન તો કાંઈ નથી ખાતો પણ ગાયોનું દુધ પીને પ્રાણ ટકાવી રાખું છું.” ગુરુને એ સાંભળી ક્રોધ ચડ્યો તેમણે તેને ઘણો ઠપકો આપીને કહ્યું કે “ મારી આત્મા વિના તેં શા માટે દુધ પીયું ? હવેથી તારે આ પ્રમાણે કરવું નહિ.” ગુરુનો ક્રોધ જોઈ શિષ્ય બે હાથ જોડી બોલ્યો “ મહારાજ ! મારી ભૂલ થઈ ! હવેથી આ પ્રમાણે નહિજ કરું. મને ક્ષમા કરો.”

ખીજ દિવસથી પાછો હંમેશની માફક તે વિદ્યાર્થી ગાયો ચરાવા લાગ્યો. વળી ઘણાક દિવસ નીકળી ગયા પછી એક દિવસ ગુરુએ શિષ્યને પૂછ્યું “ ભાઈ ! તું અનાજ ખાતો નથી, દુધ પીતો નથી તેમ છતાં તારું શરીર પ્રથમના જેવુંજ કેમ રહ્યું છે ?”

“ મહારાજ ! વાહરડાંઓ ગાયોને ધાવી રહ્યા પછી દુધનાં જે શીણ ચોંટલાં હોય છે તે ચાટીને હું મારી ભૂખ મટાડું છું !”

“ અરે એમ કરવાનું તને ક્યાં કહ્યું છે ? કાલથી તારે એવી રીતે શીણ પણ ન ચાટવાં.”

ઉપમન્યુએ ત્યારથી એ આજ્ઞાનું પાલન કરવા માંડ્યું. એક, બે દિવસ તો જેમ તેમ ભૂખ વેડીને કાઢ્યા પણ પછી તેનાથી રહેવાયું નહિ. ત્રીજે દિવસ તેને વગડામાં ઘણીજ કકડીને ભૂખ લાગી. શું કરવું તે સૂઝ્યું નહિ. આંખે અંધારાં આવવાં લાગ્યાં. એટલામાં એક આંકડાના છોડ તરફ તેની નજર ગઈ. એકદમ તેનાં પાંદડાં ચુંટી ચુંટીને ખાવા માંડ્યાં. થોડાં ખાધાં કે તરતજ તે પાંદડાંની ગરમી લાગવાથી તેની આંખો ડુટી ગઈ ! બિગારો વિદ્યાર્થી આંધળો થઈ ગયો. રસ્તો નહિ સૂઝવાથી આડો અવળો ભટકવા લાગ્યો. અને ભટકતાં ભટકતાં તે એક કુવામાં જઈને પડ્યો !

રાત પડી, પણ રોજની પેઠે ઉપમન્યુ ઘેર આવ્યો નહિ એ જોઈ ગુરુએ બીજા શિષ્યોને પૂછ્યું “આજ ઉપમન્યુ કેમ હજી આવ્યો નથી ? મેં તેને સર્વ પ્રકારનું ભોજન કરવાની ના કહી છે, તેથી તે રીસાધને ક્યાંઈ ચાલ્યો ગયો તો નથી ને ? ચાલો એની તપાસ કરીએ.” એમ કહી બીજા શિષ્યોને સાથે લઈ ગુરુ વનમાં ગયા અને મોટા સાદ (ઘાંટા) કાઢી ઉપમન્યુને બોલાવવા લાગ્યા કે “ભાઈ ઉપમન્યુ ! તું ક્યાં છે ? અહીં આવ. અહીં આવ.”

ગુરુનું વચન સાંભળી તેણે કુવામાંથી જવાબ દીધો “મહારાજ ! હું તો કુવામાં પડી ગયો છું.”

“કુવામાં શી રીતે પડ્યો ?”

શિષ્યે જવાબ દીધો—“આજ બહુ ભૂખ લાગી હતી; તેથી તે મટાડવા આંકડાનાં પાંદડાં ખાધાં અને તરત આંખો ડુટી ગઈ. પછી માર્ગ નહિ દેખાવાથી કુવામાં પડી ગયો.” ગુરુએ પછી તેને અશ્વિનીકુમાર કે જે દેવતાઓના વૈદ છે તેમને બોલાવવાની સ્તુતિ શીખવાડી અને કહ્યું કે “તેમને બોલાવ. તે તારી આંખો સારી કરશે.”

શિષ્યે મંત્ર જપી અશ્વિનીકુમારને બોલાવ્યા. તેઓ ત્યાં આવ્યા અને પ્રસન્ન થઈ ઉપમન્યુને એક પુરી ખાવા આપી; પણ ઉપમન્યુએ કહ્યું કે “મારા ગુરુને આપ્યા સિવાય હું તે ખાઈ શકીશ નહિ. ભલે મારી આખી જીંદગી આ કુવામાં જ જાય પણ મારો ધર્મ હું ચુકીશ નહિ.”

આ પ્રકારની તેની દૃઢ ગુરુ ભક્તિ જોઈને દેવતાઓના વૈદ ધણા પ્રસન્ન થયા અને તેમણે આશીર્વાદ આપ્યો કે “તારી ગુરુ ભક્તિ જોઈ અમે બહુ ખુશી થયા છીએ. જા. આજથી તારો અંધાપો

ટળી જશે. તારા બધા મનોરથો સિદ્ધ થશે અને તને સઘળી વિદ્યા આવડશે.” આ પ્રમાણે કહી તેઓ ચાલ્યા ગયા. ઉપમન્યુને ગુરુએ બહાર કાઢ્યો. તે બહાર નીકળી ગુરુના પગમાં પડ્યો. ગુરુએ પણ તેની ખરી ભક્તિ જોઈ આશીર્વાદ આપ્યો ને કહ્યું કે “મેં આ બધું તારી પરીક્ષા જેવા માટે કર્યું હતું; પણ હવે હું તારી ઉપર બહુ રાજ થયો છું. તારું સર્વદા કલ્યાણ થશે !”

આ પ્રમાણે ગુરુની આજ્ઞા પાળવાથી ઉપમન્યુને ઘણો લાભ થયો.

વેદ.

હવે ત્રીજા શિષ્ય વેદની વાત કરીએ. તે પણ ખરેખરો ગુરુ ભક્ત હતો. તેની પરીક્ષા કરવા માટે તેને ગુરુએ કહ્યું હતું કે “તારે સદા અહીંજ રહેવું ને મારા ધરનું તમામ કામ કરવું” તે પ્રમાણે વેદ ગુરુને ઘેર રહેતો હતો ને હંમેશા તેમની ખરા દિલથી સેવા કરતો. ગામમાંથી ભિક્ષા માગી લાવી ગુરુને અર્પણ કરી બાકી વધે તે પોતે ખાતો, વગડામાં જઈ બળતણ વીણી લાવતો. ગુરુના ધરનું બધું કામ કરતો. ગમે તેવું મહેનતનું કામ હોય પણ તે નાખુશ થતો નહિ. આ પ્રમાણે ઘણાંક વર્ષ સેવા કર્યા પછી ગુરુ પ્રસન્ન થયા અને તેને સામો આશીર્વાદ આપી ઘેર મોકલ્યો.

આ રીતે અસલના વખતમાં વિદ્યાર્થીઓ ગુરુને પરમેશ્વર જેવા ગણી તેમની સેવા કરતા તેથી તેમને સહેલાઈથી વિદ્યા આવડતી અને મોટા થયા પછી સંસારમાં તેઓ ગુરુની આશિષથી સુખી થતા. છોકરાઓ, તમારે પણ તમારાં માતાપિતા અને ગુરુની ખરા ભાવથી ભક્તિ કરવી જોઈએ કારણ કે:—

હરિગીત.

ગુરુ ભક્તિથી શિષ્યને સદા શુભ લાભ અતિશય થાય છે.
ગુરુ ભક્તિથી શિષ્યનાં બધાં દુઃખ દૂર ઝટ થઇ જાય છે.
ગુરુ ભક્તિથી સુખ-વૈભવો, ધન, ધામ-સર્વ પમાય છે.
ગુરુ ભક્તિથી ભવમાં સદા શિષ્ય પૂર્ણ પુણ્ય કમાય છે.
ગુરુ ભક્તિ જે કરતા નથી તે પાપી થઇ પરખાય છે.
ગુરુ ભક્તિ જે કરતા નથી નિશ્ચય નરકમાં જાય છે.
માટે સદા પ્રિય બાળકો ! ગુરુ ભક્તિ કરજો ભાવથી;
જગતાત પણ રાજી થશે સહુ શિષ્યપર ગુરુભક્તિથી.

એકલવ્ય.

પાંડવોના અને કૌરવોના ગુરુનું નામ દ્રોણાચાર્ય હતું. એ બ્રાહ્મણ હતા અને રાજકુંવરોને હથિયાર વાપરતાં શીખવવાનું કામ કરતા હતા. એક વખત તેમની પાસે એક બિલ રાજનો એકલવ્ય નામનો પુત્ર ધનુર્વિદ્યા શીખવા માટે આવ્યો. પણ દ્રોણાચાર્યે ક્ષત્રિઓ કરતાં બીલ વંદી ન જાય એ અભિમાની વિચારથી તેને યુદ્ધ વિદ્યા ભણાવવાની ના કહી. પ્રથમ તો એકલવ્ય નિરાશ થયો પણ પછી ગુરુને નમસ્કાર કરો વનમાં ગયો અને ત્યાં માટીના દ્રોણાચાર્ય બનાવી તેમાં પોતાની બુદ્ધિ સ્થાપી સેવા કરવા લાગ્યો. હંમેશ સવારમાં વહેલો ઉઠી નાહી ઘોષ ગુરુની ચંદન-પુષ્પ વડે પૂજા કરતો. પછી વનમાં ફળો વીણી લાવી ગુરુને નૈવેદ્ય ધરાવી પોતે ભોજન કરતો અને બાકીના સમયમાં એ માટીના બનાવેલા ગુરુની સમક્ષ બાણ મારવાની વિદ્યા શીખતો.

આ પ્રમાણે ઘણાં વરસ સુધી તે એક નિષ્ઠા અને ખરી દૃઢતાથી
વનમાં રહ્યો અને ગુરુની મૂર્તિની સેવા કરી. આખરે ગુરુ તેના ઉપર
પ્રસન્ન થયા અને તેને ધનુર્વિદ્યા આપડી.

જહાલાં બાળકો ! એક માટીની બનાવેલી ગુરુની આકૃતિમાં પણ
પૂજ્ય બુદ્ધિ રાખવાથી અને તેની સેવા કરવાથી જ્યારે મનની ધારેલી
ધૃતિ પાર પડે છે ત્યારે સાક્ષાત્ ગુરુની સેવા-ભક્તિ કરવાથી ભક્તિ
કરનારને લાભ થાય એમાં તો આશ્ચર્યજનું ?

વસંત તિલકા.

જે ભક્તિ ભાવ ધરીને ગુરુની કરે છે;

તે સિન્ધુ આ ભવ તણો સુખથી તરે છે.

“છે લાભ ખૂબ જગમાં ગુરુ સેવવાથી”

એ શિષ્ય હ્યો સકળ આ સુચરિત્રમાંથી.

અર્જુન.

આગળ જણાવેલા દ્રોણાચાર્ય ગંગાને કડિ રહેતા ભરદ્વાજ
ઋષિના પુત્ર હતા તેમણે સર્વ પ્રકારની વિદ્યા પોતાના પિતાની પાસેથી
મેળવી હતી. તેમની સાથે ઉત્તર પંચાલ દેશના પૃથક્ રાજાનો દુપદ
નામે પુત્ર અભ્યાસ કરતો હતો. બાળપણમાં તે બે જણને બહુ
મિત્રતા હતી. ભરદ્વાજ ઋષિ મરી ગયા પછી દુપદ પોતાના રાજ્યમાં
જઈ રાજા થયો અને દ્રોણાચાર્ય પરશુરામ પાસે શસ્ત્રાસ્ત્ર વિદ્યા શિખવા
ગયા. ત્યાં તેમણે ઘણું કષ્ટ વેડી ગુરુની સેવા કરી ધનુર્વિદ્યા મેળવી.
પછી ગુરુનો આશીર્વાદ લઈ તેઓ પોતાના મિત્ર દુપદની પાસે
આશ્રયની ઇચ્છાથી ગયા પણ દુપદે તેમનું અપમાન કરીને ક્રુદ્ધ કે

“હે મૂર્ખ ! રાજ્યઓને તારા જેવા કંગાલની સાથે મિત્રતા ઘટેજ નહિ. પહેલાં હું તારો મિત્ર હતો પણ આ જગતમાં કોઈની મિત્રતા કાયમ ટકી શકતી નથી ! તેથી તું મારી તરફથી કાંઈ આશા રાખીશ નહિ. વિદ્વાનો મિત્ર જેમ મૂર્ખ હોતો નથી. શૂરવીરોના મિત્ર જેમ કાયર હોતો નથી તેમ પૈસાદારોના મિત્ર ગરીબ હોતો નથી ! માટે મારામાં કાંઈ પણ સ્વાર્થ રાખ્યા વિના તારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં જા.”

રાજ્યનાં એવાં અભિમાની વચનો સાંભળીને દ્રોણ આહુ નારાજ થયા અને ત્યાંથી હસ્તિનાપુર (દિલ્લી)માં આવી પાંડવોં તથા કૌરવોના ગુરુ તરીકે નિમાયા. બધા રાજકુમારો તેમની પાસે હંમેશા યુદ્ધ વિદ્યા શીખતા પણ અર્જુન ખરો ગુરુભક્ત હોવાથી તેના ઉપર ગુરુની પૂર્ણ કૃપા હતી. ગુરુએ તેને કહ્યું હતું કે “આ લોકમાં તારા જેવો ધનુર્ધર બીજો કોઈ ન થઈ શકે એવો હું તને બનાવીશ” અને ધીમે ધીમે ગુરુ કૃપાથી અર્જુન એવો હોંશિયાર પણ થયો. કૌરવો તેના ઉપર દ્રેષ કરતા પરંતુ જ્યાં ગુરુજીની કૃપા હોય ત્યાં શું બાકી રહે ? અર્જુન સર્વમાં શ્રેષ્ઠ થયો. તેને સર્વ પ્રકારની વિદ્યા આવડી.

પહેલાના વખતમાં વિદ્યાર્થીઓએ ભણી રહ્યા પછી ગુરુને દક્ષિણા આપવી જોઈએ એવો રિવાજ હતો તે મુજબ સધળા રાજકુમારોએ ભણી રહ્યા પછી દ્રોણાચાર્યને ગુરુ દક્ષિણા માગવાનું કહ્યું. ત્યારે ગુરુજીએ કહ્યું કે “પંચાલ દેશના રાજા દ્રુપદને હરાવી તેનું અભિમાન ઉતારો એજ મારી ગુરુ દક્ષિણા છે.”

ગુરુનાં વચન સાંભળી સર્વ તૈયાર થયા અને ગુરુને સાથે લઈ દ્રુપદના નગર ઉપર ચલ્યા. રાજા સામો લડવા આવ્યો. બન્ને વચ્ચે મહાયુદ્ધ થયું. અંતે ખડ્ગ કાઢી અર્જુન દ્રુપદના રથ ઉપર ચડી

ગયો અને તેને પકડીને નીચે આણ્યો. દુપદ હતાશ થઇ ગયો, એ જોઇ દ્રોણે કહ્યું “ભાઈ! પ્રાણના ભયથી ખીંચી શકીશ નહિ ! હું આજ્ઞાણ છું. તમારા વધનું નિમિત્ત હું થઇ શકીશ નહિ. બાળપણમાં આપણે બંને મિત્રો હતા અને અત્યારે પણ હું તમને મારા મિત્રજ માનું છું. આ રાજ્ય તમારું છે. મારે તો માત્ર તમારું અભિમાન ઉતારવા માટેજ આ પ્રમાણે કરવું પડ્યું છે.”

દુપદ નમ્ર થઇ એ હાથ જોડી બોલ્યો “ મહારાજ ! મને મારા અવિનયની ક્ષમા કરો.”

પછી દ્રોણે અર્જુનની અન્નય ગુરુભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ તેને પણ સાથે આશીર્વાદ આપ્યો અને કહ્યું કે “હે અર્જુન ! તને ધનુર્વિદ્યામાં કોઇ જીતી શકશે નહિ. તું ખરો બાણાવળી ગણાઇશ હું તારી ઉપર પૂર્ણ પ્રસન્ન છું. હવે તારી પાસે મારી એક બીજી માગણી એ છે કે દૈવયોગે મારી સામે તારે યુદ્ધમાં ઉતરવાનો પ્રસંગ આવે તો તે વખતે કોઇ પણ સંદેહ ન રાખતાં યુદ્ધ કરવું. તેં મારી પ્રતિજ્ઞા સિદ્ધ કરાવી ખરી ગુરુ ભક્તિનો દાખલો બેસાડ્યો છે. એથી તારા ઉપર હું બહુ રાજી થયો છું. તારા ઉપર પ્રભુની પણ કૃપા થાય એ મારી આશિષ છે.”

દ્રૌપદી સ્વયંવરમાં અને મહાભારતના યુદ્ધમાં અર્જુને પાછળથી જે પરાક્રમે કર્યા તે તેના ગુરુની પ્રસન્નતાનુંજ પરિણામ હતું.

કર્ણ.

હસ્તિનાપુરમાં પાંડવો અને દ્રૌપદો ભણતા હતા તેમની સાથેજ એક કર્ણ નામે દાસી પુત્ર પણ ભણતો હતો. ભણવામાં તે વણે

હોંશિયાર હતો. દ્રોણાચાર્ય પાસે જોટલી વિદ્યા હતી તેટલી બધી તે શીખી રહ્યો પણ તેને પુરતો સતોષ થયો નહિ; તેથી તે વખતે વિદ્યામાં સર્વોત્કૃષ્ટ ગણાતા પરશુરામ પાસે તે ભણવા ગયો. પરશુરામ જાતે બ્રાહ્મણ હતા અને તેમને ક્ષત્રિયો ઉપર તિરસ્કાર હતો તેથી તે ક્ષત્રિયોને વિદ્યા ભણાવતા નહિ. કર્ણ એક સામાન્ય ગરિય વિદ્યાર્થી રૂપે પરશુરામ પાસે હાજર થયો. અને હંમેશ તેમની તન-મનથી સેવા કરવા લાગ્યો. ગુરુનાં વસ્ત્રો ધોવાં, ગુરુને નવરાવવા, ગુરુ સુષ્ઠ જન્ય ત્યારે પગ ચાંપવા વગેરે વગેરે સર્વ પ્રકારની ગુરુની સેવા તેણે પૂર્ણ ઉત્સાહથી કરવા માંડી. ગુરુએ પણ તેની દૃઢ શુરુભક્તિ જોઈને પોતાની પાસેની મોંઘામાં મોંઘી બ્રહ્માસ્ત્રાદિ વિદ્યાઓ તેને આપવા માંડી.

એક દિવસ ગુરુ ભોજન કરીને સુષ્ઠ ગયા હતા. કર્ણ બેડો બેડો તેમના પગ પોતાના ખોળામાં લઈને ચાંપતો હતો. અચાનક એક ભમરો નીચેથી કર્ણના સાથળ પાસે આવ્યો અને તે સાથળ કરડવા લાગ્યો. કર્ણને ઘણું દુઃખ થવા લાગ્યું. ભમરો વધારે ને વધારે કરડતો ગયો. જો કર્ણ પોતાના સાથળનું રક્ષણ કરવા ખોળામાંથી ગુરુના પગ નીચે મૂકી દે તો ગુરુ જાગી જાય અને એમની સેવામાં એટલી ખામી આવે. તેથી દિંમત રાખીને તે સ્થિર બેસી રહ્યો. બેઠના ઘણી થતી હતી પણ તે જરાએ હાલ્યો-ચાલ્યો નહિ. ગુરુ સેવા કરતાં તેણે શરીર સુખને અધિક ગણ્યું નહિ ! ઘણી વારે બ્યારે સાથળમાંનું લોહી પરશુરામની નીચે ગયું ત્યારે તે જાગી ઊઠ્યા અને જુએ છે તો કર્ણના સાથળમાંથી લોહી નીકળતું હતું. ગુરુએ તે લોહી નીકળવાનું કારણ પૂછ્યું. કર્ણ ખરી હકીકત જાહેર કરી. આથી પરશુરામને આશ્ચર્ય થયું. તેઓ તેની ગુરુ ભક્તિ અને દૃઢતા જોઈ

પ્રસન્ન થયા અને પછી કહ્યું કે—“તું આટલી હિંમત રાખીને દુઃખ સહન કરી શક્યો તેથી મારી ખાત્રી થાય છે કે તું બ્રાહ્મણના વેશમાં કોઈ વીર પુરુષ હોવો જોઈએ. હું બ્રાહ્મણ સિવાય ખીન્નને વિદ્યા ભણાવતો નથી પણ તે મારી ખરી નિષ્ઠાથી ભક્તિ કરી છે; તેથી તને આશીર્વાદ આપું છું કે “તારી કીર્તિ આ જગતમાં એક સાચા બાણાવલિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થશે. તને રાજદરબારમાં મોટું માન મળશે અને લોકો તારું નામ હંમેશા સંભારશે. હું તારા ઉપર પ્રસન્ન છું ખરો પણ તે મારી પ્રતિષ્ઠા છોડાવીને મારી ભક્તિ કરી વિદ્યા મેળવી છે માટે તું તે વિદ્યા ખરે અવસરે ભૂલી જશે !”

એ પછી કર્ણ પાછો દુર્યોધનના દરબારમાં આવ્યો અને યાં ગુરુના આશીર્વાદ પ્રમાણે ઘણું માન પામ્યો. તેની કીર્તિ ચારે તરફ પ્રસરી અને તે બાણ મારવાની વિદ્યામાં અર્જુનનો ખરો ખરીઓ મળાવા લાગ્યો. ગુરુને છેતરીને તેણે વિદ્યા મેળવી હતી પણ તેની ગુરુ ભક્તિ એવી દૃઢ હતી કે પરશુરામે તેને અહિત થાય એવાં ત્રાપ ન આપતાં ઉગ્રાં તેની સેવાનાં વખાણ કર્યાં ! સેવામાં એક એવા ચમત્કાર છે કે તેની પાસે કોઈ જોવી વસ્તુ રહી શકતીજ નથી ! કર્ણ જોવો વિદ્યા મેળવવામાં અને ગુરુભક્તિ કરવામાં ખંતીસો હતો તેવોજ દાન દેવામાં પણ હિત્સાહી હતો. તેથી લોકોમાં ‘આજ તેનું નામ કર્ણ દાનેશ્વરી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. માણસો સવારના સમયને ‘કર્ણની વેળા’ કહે છે તે તેના દાન ધર્મને લીધેજ. અર્થાત્ ગુરુ કૃપાથી વિદ્યા આવે છે અને વિદ્યાથી વીરતા, પરાપકાર વગેરે ગુણો આવે છે. માટે સર્વેએ પ્રથમ ગુરુ કૃપા મેળવના પ્રયત્ન કરવો.

શ્રીકૃષ્ણ અને સુદામા.

સાંદીપનિ નામના ઋષિને ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ અને સુદામા ભણવા માટે રહ્યા હતા. તેઓ બીજા શિષ્યોની પેઠેજ હંમેશા ગુરુની સેવા ઉઠાવતા હતા. એક વખત ગુરુ પરગામ ગયા હતા અને તેમના ઘરમાં બળતણ થઈ રહ્યું હતું; તેથી ગુરુપત્નીએ એ એ વિદ્યાર્થીઓને લાકડાં લઈ આવવા કહ્યું. ગુરુપત્નીની આજ્ઞા માથે ચડાવી બંને જણા બળતણ લાવવા માટે જંગલમાં ગયા. વનમાં તેમણે એક જુનું પડી ગએલું ઝાંડ જોયું તેથી તેને કાપીને લાકડાં લઈ જવાનો બંનેએ વિચાર કર્યો. ઘેરથી કુહાડા લેતા આવ્યા હતા. તે વડે તે ઝાડ કાપ્યું અને દોરડાં વતી મોટા મોટા ભારા બાંધ્યા. પછી જ્યાં તે ભારાઓ ઉપાડીને તેઓ ચાલવા ગય છે કે તરતજ એકાએક આકાશમાં વરસાદ ચડી આવ્યો; ભારે વટોળીઓ થયો. વીજળીના કડાકા થવા લાગ્યા અને જોત જોતામાં વરસાદ પડ્યો. સૂર્ય આથમી ગયો હતો. રાત અંધારી હતી ચારે તરફ કાંઈ સૂઝે તેમ નહોતું. સઘળે પાણી પાણી થઈ રહ્યું હતું. બંને જણ શરીરે ડિઝાડા હતા, ટાઢે થરથરતા હતા. ક્યાં જવું ને શું કરવું તે એકેયને સૂઝતું નહોતું. પરસ્પર હાથ ઝાલી કાઢવમાં, કાંટાઓમાં અને પાણીમાં તેઓ અથડાતા હતા.

મોડી રાત્રે ગુરુ ગામથી ઘેર આવ્યા. ગુરુપત્નીએ કહ્યું કે “વિદ્યાર્થીઓને જંગલમાં બળતણ લેવા મોકલ્યા છે પણ તે હજી આવ્યા નથી!” એ સાંભળી છોકરાઓ ભૂલા પડ્યા હશે એમ ધારી તત્કાળ ગુરુ તેમને શોધવા નીકળ્યા. આખી રાત ખોળ્યા પણ ક્યાંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ. સવાર થયું ત્યારે તે બંને એક ઝાડ તળે માથા ઉપર લાકડાના ભારા લઈ ટાઢે ધ્રુજતા ઉમેલા જણાયા. ગુરુને જોતાંજ

શિષ્યોની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. ગુરુનું હૈયું પણ ભરાઈ આવ્યું તેમણે એ વિદ્યાર્થીઓને છાતી સાથે ચાંપી કુશળ સમાચાર પૂછ્યા અને કહ્યું કે “ભાઈઓ ! તમે મારા માટે ઘણું કષ્ટ વેઠ્યું છે. મનમાં કોઈ જાતનું અભિમાન કે મોટપ રાખ્યા વિના તમે ગુરુભક્તિ કરી તમારો ધર્મ બરાબર પાળ્યો છે. મારી ગમે તેવી સેવામાં પણ જે ઉત્સાહ અને પ્રેમ તમે રાખ્યાં છે તે માટે હું તમને બીજું તો શું આપું ? પણ એટલો આશીર્વાદ દઉં છું કે ” તમારું સદા કલ્યાણ થશે. અને તમારી સઘળી વિદ્યાઓ તાજી રહેશે.

શ્રીકૃષ્ણ જેવાએ પણ ગુરુની આ પ્રમાણે સેવા કરી તેમનો સારો આશીર્વાદ મેળવ્યો એ વાત ઉપરથી બોધ એ મળે છે કે ગુરુની સેવા કરવી એ દરેકનો મુખ્ય ધર્મ છે. એ ધર્મ પાળવાથી મન દૃઢ થાય છે. દુઃખ સહન કરવાની ટેવ પડે છે. શરીર કસાય છે. સારી વિદ્યા અને સારું જ્ઞાન મળે છે. આખર વધે છે. દુકામાં મનની સર્વ ઇચ્છાઓ પાર પડે છે.

વિદ્યાર્થીઓ ! ગુરુની સેવા કરવી એ ખરા ભાવથી કરવી. તમે ગુરુને માટે ગમે તેટલી મહેનત-મજુરી કરો પણ હૃદયનો ભાવ ન હોય-ગુરુ ઉપર પ્રેમ ન હોય તો એ બધું નકામું છે ! ભાવ એજ ભક્તિ છે અને ભાવમાંજ કલ્યાણ રહેતું છે માટે તમને વિદ્યા જેવી અમૂલ્ય વસ્તુ આપનાર તરફ આખી જીંદગી સુધી પૂજ્યમુદ્ધિએ વર્તજો. ગુરુના ઉપકાર ભૂલી કદી પણ પાપી ઠરશો નહિ.

શાદ્દલ વિકોડિત.

સેવો સદ્ગુરુને સદા દૃઢ થઈ શિષ્યો અતિ પ્રેમથી;
મસારે ઉપકારી તો ગુરુ સમું રે ! દ્રોઈ બીજું નથી !
સેવા ધર્મ કદીન છે પણ સદા એ લાભ દેનાર છે.
સેવે જે ન ગુરુ કદી જગતમાં તેનેજધિકાર છે !

ખોટી શરમ.

વસંતરાવે એક દિવસ પોતાના છોકરાને બોલાવીને પુછ્યું અલ્યા લલ્લુ ? તારા મહેતાજી કહેતા હતા કે તને તેમનું બતાવેલું કામ કરતાં શરમ થાયછે. કાલે તેમની બે ચોપડીઓ ઉપાડીને તેમની સાથે ઘર સુધી લઈ જવામાં શું તમને શરમ આવતી હતી ? લલ્લુ ! તારે આ ખોટી શરમ તજીદેવી જોઈએ. ગુરુની આજ્ઞા પાળવી એ તો તારું કામજ છે. આપણા ધર્મના શાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે કે ગુરુએ દેવ છે. માઆપ જન્મ આપે છે અને ગુરુ સારી વિદ્યા તથા જ્ઞાન આપે છે કે જે જ્ઞાન મોટી ઉમ્મરે ધણું કામ લાગે છે. આથી તે પણ માઆપના જેટલાજ ઉપકારી છે.

અસલના વખતમાં વિદ્યાર્થીઓ ગુરુની ઘણી સેવા ઉઠાવતા હતા. આઠ દશ વર્ષની ઉમ્મર થાય એટલે છોકરાઓને ગુરુને ત્યાં જઈ રહેવું પડતું હતું. ત્યાં તેઓ ગુરુના ઘરનું તમામ કામ કરતા હતા. ગુરુનાં લુગડાં ધોવાં. વાસણ માંજવાં, પાણી ભરી લાવવું અને છેવટ બિક્ષા માગી લાવી ગુરુને આપવી એ બધું વિદ્યાર્થીએ કરવું પડતું. તેણે સવારમાં ગુરુના ઉઠ્યા પહેલાં જાગવું પડતું અને સાંજે ગુરુના સુતા પછી સુવાતું. સારું પહેરવાતું કે ખાવાતું તો હોયજ શાનું ? ભણવાતું પુરું થયા પહેલા ઘેર જવાતું નહિ. માઆપ કે ભાઈભાંડુને મળાતું નહિ. જ્યારે સર્વ વિદ્યા પુરી થઈ રહેતી ત્યારે ગુરુ ઘેર જવાની રજા આપતા. વિદ્યાર્થીઓએ કેમ વર્તવું જોઈએ તે સંબંધી મનુસ્મૃતિ નામે એક પુસ્તકમાં તો એટલે સુધી લખ્યું છે કે “ વિદ્યાર્થીએ સુતાં સુતાં કે બેઠાં બેઠાં અથવા આડું—અવળું મોં રાખીને ગુરુને ઉત્તર આપવો નહિ. ગુરુ બેઠા હોય તો પોતે ઉભા રહીને અને ગુરુ ઉભા

તો તેમની પાસે જઈને અથવા ગુરુ ચાલતા હોય તો તેમની આગળ દોડીને શિષ્યે જવાખ આપવો. ગુરુના દેખતાં તેણે કદી પણ બેદરકારી કરવી નહિ. તેમને તોછડે નામે બોલાવવા નહિ અને તેમની બોલીના, ચાલના કે રીતભાતના ચાળા પાડવા નહિ. વળી જ્યાં પોતાના ગુરુની નિંદા થતી હોય ત્યાં ઉભા રહેવું નહિ અને તે સાંભળવામાં આનંદ માનવો નહિ.”

લક્ષ્મુ ! તારે અત્યારે આવા અધરા નિયમો પાળવા પડતા નથી. ગુરુને માટે નથી ભિક્ષા માગી લાવવી પડતી કે નથી પાણી ભરી લાવવું પડતું. બે ચોપડીઓ ઉપાડી ગુરુના ઘર સુધી પહોંચાડવા જેવું કામ ગુરુ કોઈક દિવસ બતાવે તેમાં શરમ લાગે કે ? રસ્તામાં છોકરાઓ, જોડે તકરાર કરતાં, ગાળાગાળી કરતાં, જુગાર રમતાં અને ગમે તેમ ખેલતાં શરમ ન આવે અને ગુરુનું બતાવેલું નહિ જેવું કામ કરતાં શરમ આવે એ કેટલું બધું ખરાબ કહેવાય ? કદાચ બાબતથી શરમાવું અને કદાચ બાબતથી ન શરમાવું એનું તને જ્ઞાન નથી. ગુરુની આજ્ઞા તો મોટા મોટા રાજાઓ પણ પાળે છે. ગુરુની સર્વને જરૂર છે. ગુરુ વિના જ્ઞાન મળતુંજ નથી. દત્તાત્રય નામે ભગવાને ચોવીશ ગુરુ કર્યા હતા તે જુદી જુદી જાતનું જ્ઞાન લેવા માટેજ.

પુત્ર ! પહેલાના વખતના વિદ્યાર્થીઓ બાહ્યાવસ્થાથીજ ગુરુજનની આજ્ઞા પાળતાં શીખતા. પિતૃભક્તિ, માતૃભક્તિ અને ગુરુભક્તિ એ ત્રણેની મહત્તા એકસરખી અંકાતી. બાળકો કદી પણ એ ભક્તિથી દૂર રહેતા નહિ. ધણીક વખત તો માબાપ કરતાં પણ ગુરુની આજ્ઞા વધારે પાળતા એવા દાખલાઓ મળી આવે છે. આજ બધો જમાનો - દૂરી ગયો છે. માબાપનું કહ્યુંજ બાળકો જ્યાં માનતાં નથી ત્યાં

મહેતાજીની આજ્ઞા ક્યાંથી પાળે ? માટે બાધ ! આ જગતમાં જો કંઈ પણ મોટપ કે માન મેળવવું હોય તો ખાનગી માન આપતાં શીખે. ખીજાને-મોટાને જે માન આપી જાય તો નથી તે પોતે માન મેળવવાને લાયકજ નથી ! પ્રતાપી અશોક રાજા કે જે આશરે બે હજાર વર્ષ ઉપર હિન્દમાં રાજ્ય કરતા હતા તેમણે ઠેકાણે ઠેકાણે બોકોને ઉપદેશ આપવા માટે શિલાઓ ઉપર આજ્ઞાઓ કોતરાવી હતી કે “માખાપ કહે તે દરેક જણે અવશ્ય સાંભળવું. જીવતાં પ્રાણી તરફ માનની નજરે જોવું, હંમેશ સાચું બોલવું, ગુરુ તરફ પૂજ્ય ભાવ રાખવો અને સર્ગાં સંબંધીઓને યોગ્ય માન આપવું. આ પ્રમાણે વર્તવાથી આયુષ્ય વધે છે માટે દરેક જણે આ નિયમો પાળવા.”

લલ્લુ ! હવેથી ખોટી શરમનો ત્યાગ કરી તારા મહેતાજીની આજ્ઞા પાળજો અને આજે મેં જે તને કહ્યું છે તે બરાબર ધ્યાનમાં રાખજો. આજ તો શું પણ મોટી ઉમ્મરનો થાય તો પણ એ ગુરુ તરફ માનની દૃષ્ટિ રાખી તેમની સેવા કરતાં જરાપણ શરમાઈશ નહિ.

શૂરા શિષ્ય શિવાજી.

દિલ્લીમાં જ્યારે મુસલમાની રાજ્ય હતું અને મોગલવંશનો મહા જુલમી ઐયારગજેબ બાદશાહ રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે દક્ષિણમાં હિન્દુ ધર્મનું દૃઢતાથી રક્ષણ કરનાર શિવાજી નામે એક પુરુષ પ્રકટ થયા હતા. તે ધણા બહાદુર, લડવૈયા અને પોતાના ધર્મને માટે પ્રાણ આપનાર હતા. તેમણે મુસલમાનોની સામે અનેક વિઘ્નો કરીને આર્ય ધર્મ ટકાવી રાખ્યો હતો. મુસલમાનો હિન્દુઓને વટલાવતા હતા, તેમનાં દેવમંદિરો તોડી પાડતા હતા અને ખીજો પણ ધણો જુલમ

કરતા હતા. શિવાજી મહારાજે તે અટકાવી આર્યધર્મનું રક્ષણ કર્યું હતું.

મહારાજ શિવાજીમાં આર્યાભિમાનનો જીસ્સો ઉત્પન્ન કરનાર તેમના ગુરુ રામદાસસ્વામી હતા. દક્ષિણમાં એમને બધા 'શ્રી સમર્થ' નામથી ઓળખે છે. મહારાજને ઉદય એ મહા પુરુષના ઉપદેશને આભારી છે. સ્વધર્મ, સ્વદેશ અને સ્વમાનને માટે પ્રત્યેક જણે આત્મભોગ આપવો જોઈએ. એમ તેઓ ઉપદેશ કરતા. શિવાજી મહારાજને તેમના એ ગુરુએ આર્યધર્મનું રક્ષણ કરવાનું કામ સોંપ્યું હતું અને તે પ્રમાણે તેમણે ગુરુની આજ્ઞા પાળી પણ હતી. મોજમજ કે સુખ્યેન ન ભોગવતાં ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે આખી જીંદગી લડવૈયાની દશામાં રહેવું એ પણ એક જાતની ખરી ગુરુભક્તિજ છે.

મહારાજ શિવાજીને પોતાના પિતા તરફ ધણું માન હતું. પિતાના મરણ પછી પણ તેમના સ્મરણમાં એક મંદિર બંધાવ્યું હતું અને તેના ખર્ચ માટે એક ગામ આપ્યું હતું. ગુરુ સમર્થને તો તેઓ એક ઘડી પણ વિસરતા નહિ. પોતાના ગુરુના ઉપકાર તેઓ ખુલ્લા દિલથી પ્રકટ કરતા અને વારંવાર કહેતા કે મારામાં જે કાંઈ સામર્થ્ય છે તે મારા ગુરુ શ્રી સમર્થની કૃપાનુંજ પરિણામ છે.

બહાલાં બાળકો ! આજકાલના વિદ્યાર્થીઓ ભણતા હોય છે તો પણ ગુરુ તરફ ભાવ રાખતા નથી તો પછી ભણી રહ્યા કેડે ગુરુના ઉપકાર યાદ રાખે એ તો બનેજ શી રીતે ? 'મરજ મટયા પછી વૈધ વેરી' એ કહેવત મુજબ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ ગુરુનું અપમાન અને નિંદા કરતાં પણ અચકાતા નથી ! એવા દુષ્ટ શિષ્યોએ શિવાજી મહારાજ જેવા આખી જીંદગી સુધી ગુરુના ઉપકાર ગાનારનો દાખલો લેવો જોઈએ. અને હંમેશા કહેવું જોઈએ કે:—

અનુબંધ.

અજ્ઞાને અધ લોકોને, આંજીને જ્ઞાન અંજન;
ચક્ષુ જેણે નવાં આખ્યાં, એવા ગુરુને વંદન.
ગુરુ છે વિષ્ણુ ને બ્રહ્મા, ગુરુ છે દુઃખભંજન,
ગુરુ સર્વસ્વ જાણીને, નિત્યે કરવું વંદન.

આખરે સુધર્યો.

જુના વખતમાં એક ગુરુની પાસે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ ભણતા હતા. તેમાં માત્ર એકજ શિષ્ય એવો હતો કે જે ગુરુનું કહ્યું માનતો નહોતો. ગુરુ કામ બતાવે તે બીજા શિષ્યો કરતા પણ પેલો ખરાબ દાનતનો શિષ્ય કદી પણ કામ કરતો નહિ.

એક દિવસ એવું બન્યું કે ગુરુએ બધા વિદ્યાર્થીઓને બળતણ લેવા માટે જંગલમાં મોકલ્યા. ત્યાં બીજા કલ્યાગરા વિદ્યાર્થીઓ તો બળતણ એકઠું કરવા મંડી ગયા પણ તે બેદરકાર શિષ્ય એક ઝાડની નીચે લાંબો થઇને સુતો. તેના સાથીઓ થોડીવારમાં બળતણના ભારા આંધી ગામમાં પહોંચી ગયા; પછી એ ભાઈસાહેબ જાગ્યા અને જુએ છે તો સર્વે જતા રહ્યા હતા !

ઉંઘમાંથી ઉઠ્યા પછી બળતણ લેવા માટે તે એક અર્ધા સુકાઈ ગયેલા ઝાડ ઉપર ચડ્યો. અને તેની ડાળીઓ તોડવા લાગ્યો. મનમાં તેને એ કામ કરવા બદલ એટલો બધો તિરસ્કાર થતો હતો કે તે ગુરુને ગાળો દેતો હતો તેમજ કાંઈ કાંઈ બબડતો હતો. તેની આંખમાં ઉંઘ ભરી હતી અને હૃદયમાં ક્રોધ ભર્યો હતો. જેથી તેને કાંઈ સજ્જતું નહોતું. થોડીવાર સુધી એ પ્રમાણે ડાળીઓ તોડ્યા પછી જેવો

તે એક મોટી ડાળી તોડવા નય છે કે તરતજ તે ડાળીનો છેડો આંખમાં વાગ્યો અને તેની આંખ કુટી ગઈ! શિષ્ય મેશુદ્ધ થઈ નીચે પડ્યો ! પડવાથી શરીરે પણ પછાડ લાગી !!

ઘણીવારે ન્યારે તેને કાંધક ભાન આવ્યું ત્યારે તે ધીમે ધીમે ચાલીને ગુરુ પાસે ગયો અને પોતાની વિતેલી સઘળી હકાકત તેમને કહી. એક વડો વિદ્યાર્થી કે જે એ બધું સાંભળી રહ્યો હતો તે તરત ખેલી ઉઠ્યો, “ ગુરુની સેવાનો તિરસ્કાર કરવાનુંજ એ પરિણામ છે ! ”

આ બનાવ બન્યા પછી તે ખેદરકાર અને આળસુ શિષ્ય સુધરી ગયો હતો. ગુરુ કાંધક કામ બતાવતા કે તરતજ સૌની પહેલો ઉડીને તે શિષ્ય કરવા મંડી જતો હતો. અને એમ ઘણાક વરસ સુધી ગુરુની સેવા કર્યા પછી ગુરુએ પ્રસન્ન થઈ તેને સારો આશીર્વાદ આપ્યો હતો.

વિદ્યાર્થીઓ ! ગુરુનો અનાદર કરવાનું કૃળ મળ્યા વિના રહેતુંજ નથી ! જે કે ગુરુ નહારા શિષ્યનું પણ અન્તઃકરણથી ખુરં ઈચ્છતા નથી; પરંતુ વિદ્યાર્થી પોતાના ગુરુ તરફ જેવી લાગણી રાખે છે તેવુંજ તેને કૃળ મળે છે. માટે હંમેશાં તમારા ગુરુ તરફ સારો ભાવ રાખજો. અને તેમની સેવા કરજો. સેવા એ તો આ દુનિયાનો એક નિયમજ છે. અને તે નાનાં મોટાં સર્વ પાળે છે. દાખલા તરીકે મા આપ છોકરાંની બાળપણમાં કેટલી માવજત રાખે છે ? પોતાને કાંઈ દુઃખ-દરદ થયું હોય તે સામે ન જોતાં તે બાળકની ખરા ઉમંગથી સેવા કરે છે ! તેને ખવરાવે છે, પીવરાવે છે, ધરાણાં પહેરાવે છે, તેનાં મળ-મૂત્ર સાફ કરે છે અને તેને માટે ઉંઘ વગેરે સુખનો ભંગ

કરી રાતદિવસ તેની સેવામાં હાજર રહે છે. આવી માઆપની સેવાનો બાળકોએ મોટી ઉમ્મરે અવશ્ય બદલો આપવો જોઈએ.

ગુરુ વિદ્યાર્થી પાસે સેવા કરાવે છે પણ તે પોતે શું વિદ્યાર્થીની સેવા નથી કરતા કે ? શિષ્યના હૃદયમાં વિદ્યાનો પ્રકાશ પાડવા માટે તે પોતાનું બધું મનોબળ ખર્ચે છે. માટે વિદ્યાર્થીઓનો ધર્મ છે કે તેમણે ગુરુની સેવા કરવી જ જોઈએ. ગુરુસેવાથી ઇશ્વરની પ્રસન્નતા મેળવાય છે એ એક મોટો લાભ થાય છે.

દાહરો.

માતપિતા ને ગુરુ તણું કહું કરે ને બાળ,
તેના આ જગમાં કદી થાય ન બૂરા હાલ.
ભણતાં સારું આવડે, વળી બધે વખણાય;
કલ્યાણનાં ઉપર સદા ઇશ્વર રાજ થાય.

કૌતસ.

ગુરુ દક્ષિણા આપવા માટે કૌતસનું દંષ્ટાન્ત જગજાહેર છે. એ વરતનું મુનિનો શિષ્ય હતો અને ઘણાં વરસ સુધી ગુરુની સેવા કરી સધળી વિદ્યાઓ ભણ્યો હતો. જ્યારે ગુરુએ તેને ઘેર જઈ સંસાર માંડવાની આજ્ઞા કરી ત્યારે કૌતસે બે હાથ જોડીને કહ્યું “ મહારાજ ! મારી પાસે ગુરુ દક્ષિણા માગી મને કૃતાર્થ કરો. ”

ગુરુએ કહ્યું ‘ તે’ આજ સુધી મારી ને અનન્ય લાવે સેવા કરી છે તેજ મારી ગુરુદક્ષિણુ છે ’ છતાં શિષ્યે પોતાનો આગ્રહ જારી રાખ્યો ને વારંવાર કલ્યા કર્યું કે ‘ મહારાજ ! મારી પાસે કાંઈક તો

ગુરુદક્ષિણા માગી બોલ્યો. જો હું આપને કાંઈ પણ આપ્યા વિના જાઉં તો લોકોમાં મારી હાંસી થાય અને બધા મને કૃતદન ગણે. ’

ગુરુએ કહ્યું ‘માધ’ એમાં કૃતદનપણું કાંઈ નથી ! તું બ્રાહ્મણ છે અને આજ સુધી તેં વિદ્યા સિવાય બીજું કાંઈ મેળવ્યું નથી; માટે તારી સેવાનેજ હું મારી ગુરુદક્ષિણા ગણું છું. તું ખુશીથી ગૃહસ્થાશ્રમ માંડ મનમાં કોઈ પણ જાતનો સંકોચ રાખીશ નહિ ’ ગુરુએ આ પ્રમાણે કહ્યું તો પણ શિષ્યે પોતાનો દુરાગ્રહ તજ્યો નહિ અને હટ કરીને ‘ગુરુદક્ષિણા માગો ’ ‘ગુરુદક્ષિણા માગો ’ એમજ કહી ક્યું. આથી ગુરુને તેનો અભિમાની સ્વભાવ જોઈ ક્રોધ ચડ્યો અને તેમણે કહ્યું કે ‘જો તારે ગુરુદક્ષિણા આપવીજ હોય તો તું મારી પાસે ચૈદ્ર વિદ્યાઓ ભણ્યો છે; માટે ચૈદ્ર કોટી (કરોડ) રત્ન લાવી આપ. ’

કૌતસ ગુરુને નમસ્કાર કરી ચાલ્યો. પણ ક્યાં જવું અને કોની પાસે માગવું એ તેને સૂઝ્યું નહિ. વિચાર કરતાં આખરે રઘુરાજ પાસે જવાનું તેણે નક્કી કર્યું, અને તે થોડા વખતમાં અયોધ્યામાં આવ્યો. અયોધ્યામાં તે વખતે રઘુરાજ (રામચંદ્રજીના પિતાના દાદા-આપના બાપ) રાજ્ય કરતા હતા. તે મહા ચક્રવર્તિ રાજા હતા અને તેમણે સમગ્ર પૃથ્વીના રાજાઓને તાબે કર્યા હતા. અસંખ્ય રાજાઓ બ્રાહ્મણનું સારી રીતે સન્માન કરવામાં પોતાનો ધર્મ માનતા હતા. કૌતસને આવતો જોઈ રાજાએ તેને સારી રીતે આવકાર આપ્યો. અને તેના પગ ધોવા માટે એક માટીના વાસણમાં પાણી આપ્યું, કૌતસ એ માટીનું વાસણ જોઈનેજ નિરાશ થઈ ગયો. પણ તેણે એકદમ તે બાવ પ્રકટ કર્યો નહિ. રાજાએ તેનું યથાવિધિ પૂજન કર્યા પછી કુશળ સમાચાર પૂછવા માંડ્યા. “બ્રહ્મદેવ ! તમારા ગુરુ

કુશળ છે ? વનમાં તેમને કોઇ જાતની હરકત તો નથીને ? આપનું અહીં શા હેતુ માટે પધારવું થયું છે ? ”

કૌતસે તે પ્રશ્નોના જવાબમાં કહ્યું કે “ જ્યાં પ્રતાપી રઘુરાજની આણુ વર્તતી હોય ત્યાં પ્રજાને દુઃખ ક્યાંથી હોય ? જેમ સૂર્યનાં પ્રકાશ આગળ અંધકાર ટકી શકતો નથી તેમ આપના રાજ્યમાં કોઇપણ જાતનું કોઇને દુઃખ નથી. મને ખેદ માત્ર એટલોજ થાય છે કે હું આપની પાસે સમય પીતી ગયા પછી ધનની આશા કરીને આવ્યો છું. સર્વ દ્રવ્યનું દાન કરીને આપ શરીર માત્રથી રાજ્ય રહ્યા છો; એટલે ગુરુદક્ષિણા માટે મારે જે દ્રવ્ય જોઇએ છે તે હું ખીજા પાસેથી યાચી લઇશ. આપનું કલ્યાણ થાઓ. ”

રઘુરાજએ તે વખતે વિશ્વજીત નામનો યજ્ઞ કરી સઘળું દ્રવ્ય દાનમાં આપી દીધું હતું; છતાં પોતાની પાસેથી ભિક્ષુક પાછો જાય એ ઠીક ન લાગવાથી તેણે કૌતસને રોકી રાખીને કહ્યું ‘ મહારાજ ! આપ થોડો વખત અહીં રહો. હું આપના ગુરુ માટે દ્રવ્ય લાવી આપીશ. ’

પછી દૈવ યોગે રાતમાં રાજાનો ખજાનો દ્રવ્યથી ભરાઇ ગયો. રઘુએ તે દ્રવ્ય કૌતસને આપવા માંડ્યું. પણ તેણે ગુરુને આપવાના દ્રવ્ય કરતાં વધારે લેવાની સાફ ના પાડી અને રાજાએ આજ્ઞાથી નિમિત્તે આવેલું સઘળું દ્રવ્ય તેને આપી દેવાની હઠ પકડી. આમ દાન આપનાર અને લેનાર વચ્ચે રસ ભરેલો વાદવિવાદ થયો. આખરે તે બધું દ્રવ્ય ગાડાંઓમાં ભરી રાજાએ વરતંતુ મુનિને ત્યાં પહોંચાડ્યું, કૌતસ રાજાને ‘ સારો પુત્ર લાભ થાઓ ’ એવો આશીર્વાદ દઈ ગુરુ પાસે ગયો ત્યાં ગુરુએ તેની ભક્તિ, શ્રદ્ધા, સાહસ અને નિરપ્રહીપણું વગેરે ગુણો જોઇ તેને પણ સારો આશીર્વાદ આપ્યો.

વિદ્યાર્થીઓ ! તમારા ગુરુ માટે તમે આવું સાદમ તો નહિ કરી શકો પણ ગુરુ તરફ પૂજ્યભાવ રાખી વર્તશો તો પણ ધણું છે. એક વિદ્યાર્થીના પિતાએ એક વખત તેના માસ્તરને ઘેર કાંઈક ખાવાની જાણ આપવા મોકલ્યો. પણ તે શિષ્યે તે માસ્તરને ઘેર ન પહોંચ્યાડતાં રસ્તામાં જ તે જાણસ પોતાના પેટમાં પધરાવી ! અને પાછળથી જ્યારે તેના પિતાએ પૂછ્યું ત્યારે તેને મોઢે ખોદું કહ્યું. ઘણે દિવસે જ્યારે તે વિદ્યાર્થીના વર્ગને એક છોકરો કે જે તે મીઠાઈ ખાવામાં સામેલ હતો તેની પાસેથી તે વાત માસ્તરને કાને આવી ત્યારે માસ્તરને તે ખાઉકણુ વિદ્યાર્થી ઉપરથી વિશ્વાસ ઉડી ગયો. કહો આવા વિદ્યાર્થીઓ તરફથી ગુરુદક્ષિણાની શું આશા રખાય ? માટે જેમને ભવિષ્યમાં સુખ મેળવવું હોય તેમણે પોતાના ગુરુની ભક્તિ કરવામાં લેશ પણ કચાશ રાખવી નહિ. જે જે મહાપુરુષો થઈ ગયા છે તે દરેક પોતાના ગુરુની કૃપાને લીધે જ થઈ ગયા છે. જ્ઞાનદેવ નામના એક મહાપુરુષે તો પોતાનું નામ પોતાના ગુરુના દાસ તરીકે એટલે 'નિવૃત્તિદાસ' કહ્યું છે અર્થાત્ તે નિવૃત્તિનાથ નામના એક પંડિતના શિષ્ય હતા અને તેમના તરફ તે ઘણો પૂજ્યભાવ રાખતા હતા. તેઓ લખે છે કે "ગુરુ જ્ઞાનનું મૂળ છે માટે તેમના ચરણાવિંદ સમીપ નમન કર્યાથી તથા તેમના પ્રત્યે પૂજ્યભાવ રાખ્યાથી આપણું જ્ઞાન વૃદ્ધિ પામે છે. દરેક જણે પોતાના ગુરુ પ્રત્યે પૂજ્ય શ્રદ્ધિ રાખવી જોઈએ. હું મારા નિવૃત્તિ ગુરુની કૃપાથી જ સાર-નરસું ઓળખતાં શીખ્યો છું." એ જ્ઞાનેશ્વરે ગીતા ઉપર જ્ઞાનેશ્વરી નામની ટીકા લખેલી છે. અને પોતે જેવો પોતાના ગુરુ તરફ ભાવ રાખતા તેવો જ તેમના પોતાના તરફ તુકારામ અને મોરી પંત આદિ તેમના

તેમના શિષ્યો પણ ભાવ રાખતા. ગુરુભક્તિનો એ એક પ્રભાવ છે. જો તમે તમારા ગુરુ તરફ ભાવ રાખશો તો તમારા શિષ્યો પણ તમારી તરફ ભાવ રાખશે. તમે તમારા ગુરુ તરફ માનની નજરે જોતા હશો તો તમારા કુટુંબનાં માણસો પણ તમારા ગુરુ તરફ માનની દૃષ્ટિએ જોશે. તમારો ખાસ ધર્મ છે કે તમારા ગુરુનું તમારા સ્વજનમાં માન વધારવું જોઈએ. રામ અને લક્ષ્મણ બન્નારે વનમાં જવા નીકળ્યા ત્યારે તેમણે પોતાના પિતાને પોતાના ગુરુ વિશ્વામિત્રની ભલામણ કરતાં કહ્યું હતું કે “આ મારા પવિત્ર ગુરુજીને પ્રસન્ન રાખવાની અને તેમને જે કંઈ જરૂર પડે તે આપવાની કૃપા કરજો.” પછી તેમણે ગુરુને દંડવત્ કરી વનનો માર્ગ લીધો હતો. તેઓ સારી રીતે સમજતા હતા કે ગુરુ છે તેજ પ્રભુ છે. ગુરુની પ્રસન્નતાથી પ્રભુ પણ પ્રસન્ન થાય છે. વિદ્યાર્થીઓ ! તમે પણ આટલું યાદ રાખજો કે:—

(સુંદર શામળીઆ—એ રાગ.)

ગુરુ છે ગુણકારી.

ભક્તિ કરજો ભાવે, દૃઢ હિમ્મત ધારી.

સદા શિષ્યનું હિત કરનારા, સ્નેહ અતિ શિષ્યપર ધરનારા,

અંતરનો મળ સૌ હરનારા, જ્ઞાનદાનથી દિલ ભરનારા,

દ્રાપે કષ્ટ તમારાં.....ગુરુ છે ગુણકારી.

અગણિત ગુણ-ભૂષણ ધરનારા, ગુણિયલ ગુરુ ગણુજે સૌ સારા.

પાપ પંથથી દૂર કરનારા, ભવસાગર તારી તરનારા,

સંકટના હરનારા.....ગુરુ છે ગુણકારી.

છે ગુરુભક્તિ કામણુગારી, શુભ સુખ-સંપત્તને દેનારી,
ધધરને પણ વશ કરનારી, કંઈક ત્યાં એથી નરનારી,
મોક્ષ તણી એ આરી.....ગુરુ છે ગુરુદારી.

કથા.

દેવતાઓના ગુરુનું નામ બૃહસ્પતિ છે અને દૈત્યોના ગુરુનું નામ શુક્રાચાર્ય છે. અસલના વખતમાં દેવતાઓને અને દૈત્યોને પરસ્પર વેર ચાલતું હતું. એક ખીજા માંહોમાંહે વારંવાર લડતા હતા. દેવતાઓ પોતાના પરાક્રમથી દૈત્યોને આરી નાંખતા પણ દૈત્યોના ગુરુ શુક્રાચાર્ય પાસે મૃતસંજિવિની એટલે મરેલાને જીવતાં કરવાની વિદ્યા હોવાથી તેઓ પોતાના શિષ્યોને જીવતા કરી પાછા લડવા મોકલતા. આમ ઘણાંક વરસ ચાલ્યા પછી દેવતાઓ કંટાળી ગયા અને હર કોઈ ઉપાયે તેમણે મૃતસંજિવિની વિદ્યા હાથ કરવાનો વિચાર કર્યો.

બૃહસ્પતિના પુત્રનું નામ કય હતું, તે આ વિદ્યા ભણવા જવા માટે તૈયાર થયો. શુક્રાચાર્ય પાસેથી વિદ્યા લેવી એ સિંહના મોઢામાંથી શિકાર પડાવવા જેવું હતું; છતાં કય હિંમત ભીડી દૈત્યોના ગુરુ પાસે ગયો; અને ત્યાં જઈ ગુરુની ખરા ભાવથી સેવા કરવા લાગ્યો.

શુક્રાચાર્યને એક દેવયાની નામની પુત્રી હતી. તે પુત્રીને કય ઉપર બહુ સ્નેહ ઉત્પન્ન થયો હતો. કયની સેવા અર્થે થતી મહેનત જોઈ તે કન્યાને વારંવાર દયા આવતી. કય ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે હંમેશ વર્તતો. એક દિવસ ગુરુએ તેને પૂછ્યું “અત્યા વિદ્યાર્થી ! તારે શું ભણવાની ઇચ્છા છે ?”

કચે નમ્રનાથી બે હાથ જોડી કહ્યું. “ મહારાજ ! મારે ખીણું કાંઈ નથી શીખવું; માત્ર એક મૃતસંજિવિની વિદ્યાજ્ઞ શીખવી છે. જે આપ મારી ઉપર પ્રસન્ન થયા હોતો તે શીખવાડો. ”

ગુરુએ ક્રોધાયમાન થઈ કહ્યું “ તે વિદ્યા હું તને શીખવી શકીશ નહિ ! તારે રહેવું હોય તો રહે, નહિ તો અહીંથી ચાલ્યો જા, મારી સેવા કરનાર ખીણ ઘણાંએ શિખ્યો છે. ” કચ ગુરુના એ જવાબથી હિંમત હાર્યો નહિ. પાછો હંમેશની માફકજ તે ગુરુની ભક્તિ કરવા લાગ્યો. અને દુઃખ સુખની પરવા ન રાખતાં તે પોતાના શિષ્યધર્મને વળગી રહ્યો.

એક દિવસ કચ ગુરુને માટે દર્બ-દાખડો લેવાં વનમાં ગયો હતો; ત્યાં કેટલાક દૈત્યોએ તેને ઓળખ્યો અને પછી બધાએ એકઠા મળી તે બિચારાને મારી નાંખ્યો ! વિદ્યા મેળવવા માટે ગુરુની સેવા કરતાં નિરપરાધી કચે પ્રાણ ખોયા. ! !

રાત પડી પણ કચ ઘેર આવ્યો નહિ. શુક્રાચાર્યને એટલુંજ જોઈતું હતું. તેમણે ધાર્યું કે અહીં કોઈ જાતનો લાભ નહિ મળે એમ ધારી તે નિરાશ થઈને નાશી ગયો હશે. પણ દેવયાની તેમ માને તેવી નહોતી. તેણે ખરી તપાસ કરી કચને પાછો બોલાવવાની પોતાના પિતા પાસે હાક કરી. પુત્રીની હાથી પિતાએ લાચાર થઈ અન્તર્ધ્યાન કરી જોયું તો કચનું મુઠ્ઠું વગડામાં એક ઝાડ નીચે પડેલું જણાયું ! તેમણે તે હકીકત પોતાની પુત્રીને કહી; ત્યારે પુત્રીએ ક્રોધ કરી જવાબ દીધો કે “ પિતાજી ! તમારી મૃતસંજિવિની વિદ્યા શું કામની છે ? દૈત્યોને જીવતા કરો છો તો કચને પણ જીવતા કરો. અરેરે, તમને આ બિચારા વિદ્યાર્થીની દયા નથી આવતી ? તમે આ કૂર દૈત્યો-રાક્ષસોની સાથે રહીને નિર્દય થઈ ગયા છો ! કેવો તે

કાલો છોકરો છે ! તેની ગુરુભક્તિ તો જુઓ ? પિતાજી ! જો ક્ય
જીવતો નહિ થાય તો નક્કી માનજો કે હું આપનાત કરીને મરીશ !”

શુક્રાચાર્યને હવે ક્યને જીવતો કર્યો વિના ચાલે તેમ નહોતું.
તેમણે તરતજ પોતાની વિદ્યાનો ઉપયોગ કર્યો અને પળવારમાં ક્ય
ત્યાં આવી હાજર થયો !

આ પ્રમાણે ક્યને વારંવાર દેત્યો તરફથી અનેક અડચણો થતી.
પણ તે ગુરુભક્તિથી ડગતો નહિ. ગુરુની સેવા કરી તેમને પ્રસન્ન
કરવા અને વિદ્યા મેળવવી એજ તેની ખરી ઈચ્છા હતી. તેનો નિશ્ચય
હતો કે સેવા કરવાથી કોઈક દિવસ ગુરુ પ્રસન્ન થશેજ. અને થયું
પણ લેમજ. ધણી વરસ સુધી એ પ્રમાણે કડીન સેવા કરી ત્યારે
ગુરુએ પ્રસન્ન થઈ તેને વિદ્યા આપી.

બાળકો ! અત્યારે વિદ્યા શીખવા માટે આવી રીતે કોઈને ગુરુની
સેવા કરવી પડે છે ? અસલના વખતમાં વિદ્યા એ બહુ મોંઘી ચીજ
ગણાતી હતી. પૈસા ખરચવાથી તો તે મળી શકતીજ નહોતી ! જેઓ
કષ્ટ વેડી ગુરુની સેવા-ભક્તિ કરતા તેમનેજ તે મળતી. અને એ
તો ખરંજ છે કે મહેનત વિના કાંઈ પણ લાભ મળતો નથી.
કુવો ખોદવાની મહેનત કરીએ તો અંદરથી માટું પાણી મેળવી
શકીએ છીએ. તેવીજ રીતે જેઓ વિદ્યા મેળવતાં દુઃખો સહન કરે છે.
તેમનેજ સારી વિદ્યા મળે છે. એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે “ સુખની
જેમને ઈચ્છા હોય તેમને વિદ્યા મળતી નથી અને જેમને વિદ્યાની

• સુહાર્થિનઃ કુતો વિદ્યા નાસ્તિ વિદ્યાર્થિનઃ સુહમ્ ।

સુહાર્થી વા ત્યજેદ્વિદ્યાં વિદ્યાર્થી વા ત્યજેત્સુહમ્ ॥

મહાભારત. ઉદ્યોગપર્વ.

મુશ્કા હોય તેમને સુખ મળતું નથી " માટે વિદ્યાર્થીઓએ સુખની ઈચ્છા રાખવી નહિ. ખરી રીતે જોઈએ તો વિદ્યા વિનાનું સુખ હોયજ શાનું ? વિદ્યા એજ સુખની ખાણ છે. અત્યારે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં તમને ભણવાની અને ભણેલું યાદરાખવાની મહેનત કરવી પડશે પણ જો તમારા ગુરુ ઉપર કપટ વિનાનો શુદ્ધ ભક્તિભાવ રાખી અભ્યાસ કરશો તો આગળ ધણો લાભ થશે.

(તોટક).

ગુરુનું સહુ બાળ કહ્યું કરજો,
ગુરુની શિખ સૌ હૃદયે ધરજો;
ઉપકાર નહિ ગુરુના બૂલશો,
ગુરુભક્તિ વડે સુખમાં ઝુલશો.
ગુરુભક્તિ કરી સુખી કેંક થયા,
ઇતિહાસ વિષે સહુ દીપો રહ્યા !
અતિલાભ નસે ગુરુભક્તિ વિષે,
સમજે શિશુ તે સુખ મેળવશે.
ગુરુનું ન કહ્યું કરનાર અરે !
દુઃખો થાય સદા જગમાંહિ ખરે !
હઠીલાં થઈ જે ન કહ્યું કરશે;
નકો તે સહુ પાપી જગે ઠરશે.
શિશુ ! નમ્ર થઈ શિખ કાન ધરો,
અભિમાન તજી ગુરુ ભક્તિ કરો.
ગુરુનીજ દયા ફળદાયી થશે;
ગુરુભક્તિ વિના ખીણું વ્યર્થ જશે !

જપ-ધ્યાન કરો કદી સિદ્ધ થઈ;
ગુરુભક્તિ વિના કંઈ લાભ નહિ !
સમજી ગુરુભક્તિ સદા કરશો,
બવસાગર તેથી તમે તરશો.

ગુરુ દ્રોહી નવાળ.

જે વખતે બંગાળના ઉપસાગર અને મહા નદી ઉપરનાં શહેરો પોર્ટુગીઝ અને બીજી પ્રજાથી ભરેલાં હતાં અને જે વખતે અંગ્રેજોને ફ્રેંચો વ્યાપાર કરવા માટે તે શહેરોમાં પોતાના પાય દફ કરતા હતા. તે વખતે બંગાળમાં નવાળ અલિવર્દીખાનનો પૌત્ર સિરાજ ઉદ્દૌલા રાજ્ય ચલાવતો હતો. દેશની બયાનક સ્થિતિ લક્ષ્યમાં લેતાં તે સમયે ન્યાયી, બુદ્ધિશાળી અને વિવેકી રાજ્યકર્તાની જરૂર હતી, પણ દુર્ભાગ્યે તે જગ્યાએ અન્યાયી, મૂર્ખ અને સ્વચ્છંદી નવાળ રાજ્યાસન ઉપર બેઠો હતો. જે જગ્યાએ ઉદાર, ગંભીર અને મહાન સિંહરાજની જરૂર હતી તે જગ્યાએ એક કૂર. સંકુચિત અન્તઃકરણનો અને નીચ સ્વભાવનો નવાળ તખ્તનશીન થયો હતો.

અલિવર્દીખાને બીજાએને દૂર કરી ફક્ત સિરાજને પાસે રાખ્યો હતો. અને પોતાની પાછળ તેને જ ગાદી ઉપર બેસાડવાની વ્યવસ્થા કરી હતી; તેમ છતાં સિરાજ ગાદી મેળવવા માટે બહુ અધીરો થઈ ગયો હતો. તેની ઇચ્છા એટલી બધી વધી પડી હતી કે આખરે તેણે બંડ ક્યું, પણ અલિવર્દીખાને તે બંડ શમાવ્યું; અને પોતાના પૌત્રનો અવગુણ ન લેતાં ઉલટાં તેના શૌર્યનાં વખાણ કર્યાં ! જુદા નવાળનો પ્રેમ અંધ અને વિચાર શૂન્ય ન હોત તો

અંગદેશના ઇતિહાસમાં આજ કાંઈક ગુદુંજ નડી આવત; પણ ભારત ભૂમિના કમભાગ્યે અલિવર્દીનખાનના હાથથી અંડખોરને કડક શિક્ષા મળી શકી નહિ !

કેટલાક સમય પછી અલિવર્દીખાન મરણ પામ્યો. નવાખી રીત પ્રમાણે ૪૦ દિવસ શોક પાળવામાં આવ્યો. નોખત-નગારાં બંધ થયાં. શહેરમાં લગ્નકાર્યો અને આનંદોત્સવો અટકી પડ્યા.

શોકનો સમય પુરો થયા પછી નવાખ અલિવર્દીખાનના પૌત્ર સિરાજના રાજ્યારોહણનો દિવસ મુકરર કરવામાં આવ્યો. ચંદનકાષ્ટનો એક વીસ્તીર્ણ મંડપ ઉભો કરી, તેમાં મૂલ્યવાન વસ્ત્રો વાપરવામાં આવ્યાં.

સિંહાસનારોહણને દિવસે પ્રાતઃકાળથી નર-નારીનો સમૂહ તે રાજ્યાભિષેક સમારંભ જેવા સાર તે મંડપ આગળ એકઠો થયો હતો. અનેક અમીર-ઉમરાવો આવી આવીને એકઠા થતા હતા. અનેક પ્રકારના વાજાંત્રો વાગતાં હતાં અને અનેક હથિયારબંધ સિપાહીઓ સજ્જ થઈને નિયમસર ઉભા હતા. સિરાજઉદ્દૌલ્લા રાજભુવનમાંથી મોટા ઠાઠથી નીકળી મંડપ તરફ આવવા લાગ્યો. તેની તે ચાલવાની ઢંગ, ભરાઉ મોઢું, અને જાસ્વાંતીનાં ફૂલ જેવાં રક્ત વર્ણીં નેત્રો ઉપરથી તેનો કૂર સ્વભાવ જણાઈ આવતો હતો. ધીમે ધીમે તે મંડપ પાસે આવી પહોંચ્યો. સૈનિકોએ પોતાના શસ્ત્રો નમાવી તેને માન આપ્યું. તોપોની સલામી શરૂ થઈ. અને આ ગંભીર દેખાવથી મોહપામી ગરીબ ને ભોળી પ્રજાએ જયઘોષ કર્યો-‘નવાખનો વિજય થાઓ !’

નવાખ સિંહાસનારૂ થયા પછી ગાદીની ચાલતી આવતી રીત પ્રમાણે ધાર્મિક રીતે રાજ્યાભિષેક કરવામાં આવ્યો. પછી દરેક સરદારની સિંહાસન આગળ જઈને નમન ક્રિયા કરવાની શરૂઆત થઈ અને થોડા વખત પછી રાજ્ય પ્રાપ્તિનો બધો વિધિ પરિપૂર્ણ થયો. રાજ્ય મેળવવાની સિરાજની બહુ દિવસની ઇચ્છા પૂરી થઈ.

અગર જેને કે સર્વક્રિયા પૂરી થઈ રહી હતી, છતાં દરબારમાં શાંતિ થઈ નહોતી. પાપી નવાખના દુષ્ટ સંસર્ગથી નરકસ્થાનકપ થએલા દરબારમાં એક વિધિની હજી આવશ્યકતા હતી. દરબારમાં એક કર્ણાજનક વાત બની ! અમીર-કમરાવોની નમનક્રિયા થઈ રહ્યા પછી દુષ્ટ નવાખ ધર્મશુરુને ઉદ્દેશીને બોલ્યો-‘હવે હું નવાખ થયો છું ને ? મારા હાથમાં રાજ્યસત્તા પૂર્ણ રીતે આવી છે ને ?’

‘હા, આજથી આપ મહાપ્રતાપી અલિવર્દીખાનના પુણ્ય-પવિત્ર સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન થયા છે. આજથી અંગાણાની પ્રજા આપના પૂર્વજો તરફ જે દષ્ટિએ જોતી હતી તેજ દષ્ટિએ આપની તરફ જોશે.’

‘ત્યારે હું જે આજા કરું તેનું પાલન થવુંજ નેહએ,’ આદર્શાહે કહ્યું.

‘અલખન !’ વજરે ઉત્તર આપ્યો. ‘આપની પ્રત્યેક આજાનું પાલન થશે.’

‘તો અત્યારે મારા શિક્ષક-ગુરુ કુલીખાને બોલાવો.’

દરેકને એમ લાગ્યું કે પોતાના શિક્ષકને પારિતોષિક-ઠંનિામ આપવાની નવાખની ઇચ્છા હશે. પોતાને સારી વિદ્યા આપ્યા બદલ આભાર પ્રદર્શિત કરવા માટે પોતાના ગુરુને નવાખ બોલાવતો હશે. તેથી તેમાંનો એક જણ કુલીખાને તેડી લાવ્યો. ગરીબ કુલીખાં આશા-ઉત્સુકતાથી દરબારમાં હાજર થયો. નવાખ પોતાની ગુરુભક્તિ દેવી રીતે પ્રકટ કરે છે; તે તરફ સર્વની એક સરખી નજર હતી; પરંતુ નવાખના એકજ શબ્દથી દરબારમાંનાં સર્વ માણસો આશ્ચર્ય

ચક્રિત થયાં. મૃદુ અને નમ્ર સ્વરથી બોલવાને બદલે તે નીચ, અધીર અને કંડોર વાણીએ બોલ્યો:—

‘હરામખોર ! આજ હું સિંહાસન ઉપર બેસવાનો હતો એ તને ખબર નહોતી ?’

આવો પ્રશ્ન તેણે કયા કારણથી પૂછ્યો તે કોઈ સમજી શક્યું નહિ, પણ કુલીખાં તો તરત સમજી ગયો. નવાખના મોઢામાંથી એ શબ્દો નીકળતાની સાથેજ તેણે રાજસન્માનની આશા છોડી. પોતાને વિદ્યાદાન દેનાર ગુરુ ઉપર સિરાજ આટલો ગુસ્સે થયો એ વાત વિદ્યાર્થીઓને આશ્ચર્યમાં નાંખશે. પણ એ દુષ્ટના તમામ દુષ્ટ કૃત્યો જાણ્યા પછી એવું આશ્ચર્ય વધારે વખત ટકશે નહિ. સિરાજના દાદાએ તેને બાળપણમાં કુલીખાં પાસે વિદ્યાબ્યાસ કરવા મોકલ્યો હતો, તે વખતે સિરાજના આજસુપણાને લીધે કુલીખાં તેની સાથે કડક રીતે વર્તતો હતો. અને ક્રોધ વખત મહેતાજી જેમ છોકરાઓને શિક્ષા કરે છે તેમ કુલીખાં સોટીના ચમત્કાર પણ બતાવતો હતો. ગુરુ પોતાને શિક્ષા કરે છે માટે રાજ્યાભિષેક થયા પછી તેનો વ્યાજ સહિત બદલો લેવો, એમ ખૂની સ્વભાવના દુષ્ટ સિરાજે મનમાં નિશ્ચય કર્યો હતો. બાળ પણામાં પરવશતાને લીધે તે કાંઈ કરી શક્યો નહિ, પણ અત્યારે સમય મળતાં સોટીના વ્યાજમાં તરવારનો ઘા કરવાનો તેણે ઠરાવ કર્યો હતો. તે કુલીખાંને આજ ગુરુ માનતો નહોતો; ઉલટો મહાન્ શત્રુ લેખતો હતો !

બચકંપિત સ્થિતિમાં ઉભા રહેલા કુલીખાંને તે મૂર્ખ, વિવેચશૂન્ય નવાખે કહ્યું:—‘સૈતાન ! બોલતો કેમ નથી ? તે વખતનું તારું બળ આજ કયાં ગયું ? તે વખતની સોટી તું અત્યારે કેમ

અજમાવી જોતો નથી ? નાપાક ! નિર્દય ! તારાં તે વખતના દુષ્ટદૃત્યોનો હું આજ બદ્ધો લેવાનો છું. મને વાગેલી સોટીઓનું પૈર હું આજ તરવારથી વાળવાનો છું ! જણાદ ! આગળ આવ ' એમ કહી નેજે જણાદને ખોલાવ્યો.

તત્કાળ જણાદ સિંહાસન આગળ આવ્યો. નવાંબે હુકમ શરૂઆતો.—‘બસ ! અત્યારે ને અત્યારેજ આ કમળપત્ત માણસની કતલ કર ! તેનું માથું ઘડથી જુદું કર !’ બિચારા કુલીખાંતી આંખોએ અંધારાં આવી ગયાં. તેનો શ્વાસ રૂંધાવા લાગ્યો. ગાંઠાં શિથિલ થયાં. શરીર પરસેવાથી ભીંજાઈ ગયું. આ દુષ્ટ રાજા પોતાનો જીવ લેશેજ એમ તેને નક્કી સમજાયું. અને એ વિચાર મનમાં આવતાંજ તે ધ્રુજવા લાગ્યો. તેની પાસે મૃત્યુનો દૂત—યમરાજ મૂર્તિમંત પ્રત્યક્ષ ઉભો હોય એમ તેને જણાવા લાગ્યું. અત્યંત દુઃખથી તેનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું. મહાકષ્ટથી ‘અલ્લા’ એ નામનો તેણે ઉચ્ચાર કર્યો ;

‘અલ્લા’ શબ્દ કાને પડતાંજ તે દુષ્ટ સિરાજ ગર્જના કરી બોલ્યો:—‘ક્યાં છે ? ક્યાં છે, તારો બચાવ કરનાર અલ્લા ! અહીંનો અલ્લા હું જ છું. છોકરાઓને સોટીઓ મારતી વખતે તેમના હાથ, પગ શું તમે મૈલવી લોકો લાકડાના સમજો છો ? ચાલ મરવા માટે તૈયાર થા. જણાદ ! ઉડાવ આની ગર્દન. આજ હું મારો બદ્ધો પૂરેપૂરો લઈશ !’

આ વખતે દરબારમાં બેઠેલા મિરજાશર, રાજા રાયવલ્લભ વગેરે વૃદ્ધ અનુભવી માણસોએ નમ્રભાવથી નવાખનું અયોગ્ય વર્તન ટોને દેખાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો; પણ તે દુષ્ટ હઠીલા નવાખે માન્યું

નહિ. તેણે તેઓને પણ ક્રોધ ભરેલા શબ્દોમાં કહ્યું કે:—‘જો વધારે ગડગડ કરશે તો આ બદમાસ મનુષ્યના જેવી તમારી પણ દશા કરવામાં આવશે!’ આ સાંભળીને પ્રાણ જવાના ભયથી ક્રોધ કાંઈ વધારે બોલી શક્યું નહિ. ગરીબ બિચારો શિક્ષક બચે તો સાઈ એ વિચારથી દરબારમાંનાં અમલદારો અરજ કરતા હતા, અને જલ્દાદ તે વખતે પોતે પણ બે હાથ જોડી તે અરજને પુષ્ટી આપતો હોય તેમ દીનવદન કરીને ક્રોધો હતા. સિરાજ તેનો હેતુ સમજ્યા સિવાય રહ્યો નહિ. તે જલ્દાદને કડક શસ્ત્રે કહેવા લાગ્યો:—‘મારો હુકમ જો તું નહિ માને તો હું મારા પોતાના હાથથી તારું અને આ દૂર કુલીખાનું અન્નેનાં માથાં ધડથી જૂદાં કરીશ.’

આગળ બીજો કોઈ ઇલાજ નહિ હોવાથી, જલ્દાદ કુલીખાનના હાથ પકડી તેને બહાર લઈ જવા લાગ્યો; પરંતુ નવાબ તેને તેમ કરતો અટકાવીને બોલ્યો:—‘નહિ તેને બહાર લઈ જવાનું કારણ નથી. અહીં મારી સામેજ તેની કતલ થવી જોઈએ.’

હુબ, સંતાપ, શોક અને તિરસ્કાર વગેરે મનોવિકાર સર્વ દરબારી લોકો પોતાનાં માથાં ઉંચાં કરી શક્યા નહિ. જેઓ કુલીખાનના મિત્રો હતા તેમને અપાર દુઃખ થવા લાગ્યું. ઘણા જણની આંખોમાંથી આસુઓ નીકળવા લાગ્યાં. કોઈ કાંઈ બોલી શક્યું નહિ. આવી રીતના તે શોકસાગરમાં ડૂબી ગયેલા દરબારમાં જલ્દાદની તરવારના એકજ કટકાથી તે બિચારો નિરપરાધી ગુરૂ માર્યો ગયો! અભિયજ નેત્રાથી તે પોતાની તરફ જોઈ રહેલા કુલીખાનના કાંઈએલા અસ્તક તરફ એ દુષ્ટ, દૂર અને દુરાચારી સિરાજ વિકટ હાસ્ય કરી જોવા લાગ્યો. પ્રભુ! પ્રભુ! આવો દુષ્ટ હૃદયનો શયતાન—રાક્ષસ વગ્ગ પાલકના નામને લાયક શી રીતે થઈ શકે?

સઘળો દરબાર આ વખતે સ્તાંભિત થયો હતો. નવાળને એ દુષ્કર્મના સંબંધમાં કોઈ એક અક્ષર પણ કહેવાને સમર્થ નહોતું. પ્રત્યેકના મનમાં એકજ મનોવિકાર જગૃત હતો અને તે બીજો કાંઈ નહિ, પણ માત્ર સિરાજ ઉપર તિરસ્કાર !

જે વખતે દુષ્ટ નવાળના પ્રચંડ અવાજે દરબાર ખરખારી કરવાનો હુકમ કર્યો, તે વખતે સર્વ માણસો તત્કાળ તે સ્થળને વધસ્થાન ગણી છોડીને ચાલ્યાં ગયાં ! સિરાજે પોતાની કાર્કિર્દીના પહેલાંજ દિવસે-રાજ્યાભિષેકને દિવસે પ્રજા અને અમલદાર પાસેથી ધિક્કાર, બચ અને અસંતોષ મેળવવાનું શરૂ કર્યું.

કુલીખાંના વધ પકડી તેનું શીર અને ઘડ એક કપડામાં બાંધી હાથી ઉપર ચઢાવવામાં આવ્યાં, અને હાથીને કબરસ્થાનમાં લઈ જવામાં આવ્યો. એમ કહેવાય છે કે જે વખતે હાથી મુર્ચ્છાવાદની બળરમાંથી જતો હતો, તે વખતે અચાનક તે એક જગ્યાએ ઊભો રહ્યો હતો. હાથીનો મ્હાવત કારણ જાણવા માંડે નીચે જોવા લાગ્યો, તો ઘડ-શીર બાંધેલા કપડામાંથી લોંબીની દારા જતીનપર્થ ન વહેતી હતી. અને હાથી પોતાની સુંઢથી તે જમીન ઉપર પડેલું રૂઢિર સુંઢતો હતો. છેવટે અંકુશના સખ્તપ્રહારથી તે ત્યાંથી ચાલ્યો અને કબરસ્થાનમાં જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં વિધિ પ્રમાણે કુલીખાંની દરન કિંમત કરવામાં આવી.

* * * * *

પ્રારબ્ધમાં લખેલું ક્યારેય પણ નિથ્ય થતું નથી ! જે પ્રમાણે માણસની કરણી હોય છે તે પ્રમાણે તેને ફળ મળ્યા સિવાય શું થઈ શકે. આ સિદ્ધાંતનું પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણ સિરાજહોદાદાના સંબંધમાં પાછળથી તરતજ ઘડાયું. ગુરુઘાતક રાક્ષસના કંગાલ-ગાંધી દેહનો

અંત મિરનદરના પુત્ર મિરનના હાથથી થયો એ ઇતિહાસ બાલુના-
રાઓથી અજાણ્યું નથી !

સિરાજના શિરચ્છેદ પછી તેજ હાથી તેનો મૃત દેહ કબરસ્થાનમાં
પહોંચાડવાના કામમાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે એમ
કહેવામાં આવતું હતું કે તે હાથી બરોબર તેજ જગ્યાએ ઉભો રહ્યો
હતો. કુલીખાંના પ્રેતને લઈ જનારો મહાવત એ વખતે પણ હતો.
તે આશ્ચર્યચકિત થઈ નીચે જોવા લાગ્યો તો સિરાજ ઉદ્ધોષાના દેહમાંથી
રક્તાનુ એક બિન્દુ તેજ જગ્યાએ ટપકતું હતું અને હાથી તે સુંઘતો
હતો !

નિરપરાધી કુલીખાંની હત્યાનો બદલો ઇશ્વરે આવી રીતે આપવામાં
બહુજ યોગ્ય કાર્ય; કારણ કે જો પાપી માણસોને તેના પાપનો બદલો
ન મળતો હોય તો પુણ્યનાં કાર્યો કરેજ કોણ ? માણસ જેવાં બી
વાવે છે તેવાંજ ફળ તેને આપવાં પડે છે. સિરાજે તેના ગુરુતું ખૂન
કર્યું તો એ પાપના પ્રભાવથી પરીણામે તેનું પણ મીરનના હાથથી
ખૂન થયું.

વિદ્યાર્થીઓ ! ગુરુનો દ્રોહ કરનાર એ પાપી નવાખના નામ
ઉપર હજારો ફિટકાર વરસાવો. ઇતિહાસમાં તેનું એ કાળું કૃત્ય સદાને
માટે કોતરાઈ રહ્યું છે. એવા ગુરુદ્રોહી માણસો દુનિયામાં જીવે છે
ત્યાં સુધી મહા મહા વિટંબણાઓ ભોગવે છે અને મરણ પછી
નરકમાં નિવાસ મેળવે છે. જે વિદ્યા જેવું અમૂલ્ય દાન આપે તેની
તરફ પૂજ્ય પુદ્ધિ ન રાખતાં જેઓ તિરસ્કારની દૃષ્ટિએ જુઓ છે
તેઓનું મોહું જોવામાં પણ પાપ છે. ગુરુ શિક્ષા કરે છે તે શિષ્યના

લાભ સાર કરે છે. ગુરુને તેમાં કાંઈ પણ સ્વાર્થ હોતો નથી; તેમ છતાં ઘણા વિદ્યાર્થીઓ પોતાનો સ્વાર્થ નહિ સમજતા હોવાથી ગુરુ શિક્ષા કરે તેથી ગુરુએ થઈ તેમનું અપમાન કરવા તૈયાર થઈ જાય છે, પણ ગુરુનું અપમાન કરવું, ગુરુનો દ્રોહ કરવો, ગુરુનો તિરસ્કાર કરવો એ મોટામાં મોટું ભયંકર પાપ છે. સિરાજ હૈદરલા એ પાપથી નિંદાયો, એ પાપથી એનું મોત થયું અને એ પાપથી એનું રાજ્ય થોડા વખતમાં પાયથાલ થઈ ગયું. મારે જેમને સુખની ઈચ્છા હોય, કીર્તિની ઈચ્છા હોય અને પુણ્યની ઈચ્છા હોય તેમણે ગુરુનો દ્રોહ કરવાનો સ્વપ્નામાં પણ વિચાર કરવો નહિ. સદા-સર્વદા ગુરુ તરફ માન અને મમતાની નજરે જોવું. પ્રત્યેક ધર્મના ધર્મગ્રન્થોમાં ગુરુ તરફ ભક્તિભાવ રાખવાનું કરમાવેલું છે.

સ્વામી વિવેકાનંદજી.

હમણાં થોડા વર્ષ ઉપર આપણા હિન્દુસ્તાનમાં સ્વામી વિવેકાનંદજી કરીને એક મહા પુરુષ થઈ ગયા છે, તેઓ બંગાળામાં કલકત્તા પાસેના એક નાના ગામડામાં જન્મ્યા હતા, તેમનું મૂળ નામ નરેન્દ્રનાથ હતું; પણ પાછળથી દેશને અર્થે સંન્યાસી થઈ તેમણે પોતાનું નામ વિવેકાનંદ રાખ્યું હતું. તેમના ગુરુનું નામ રામકૃષ્ણ પરમહંસ હતું. વિવેકાનંદજીએ એ ગુરુની ઘણી સેવા કરી હતી ગુરુ વારંવાર કહેતાકે—“એનો (નરેન્દ્રનો) સ્વભાવ કપટ વિનાનો અને પ્રેમાળ છે, અને જેનો એવો સ્વભાવ હોય તેના ઉપર ઈશ્વર પ્રસન્ન થાય છે.” મતલબ કે નરેન્દ્રનાથ ઉપર તેમના ગુરુની પૂર્ણ કૃપા હતી, તેથી ઈશ્વરની પણ તેમના ઉપર કૃપા ઉતરી હતી.

ગુરુના મરણ પછી તરેન્દ્રનાથે ગુરુની ક્ષિપ્ત ધ્યાનમાં રાખી
 ૧૨માં ન પડતાં સંન્યાસ લીધો હતો અને ગુરુના વચન પ્રમાણે
 રીકા, ઇંગલંડ વગેરે દૂરના દેશોમાં ફરી વેદાંત ધર્મનો લોકોને
 શ આપ્યો હતો.

પોતાના ગુરુનું નામ રાખવા અને તેમના તરફની પોતાની દૃઢ
 નકિત પ્રદર્શિત કરવા તેમણે ‘રામકૃષ્ણ મંડો’ સ્થાપ્યા છે અને
 ઘણા અંગ્રેજી બોલેલા દેશસેવકો સંન્યાસી થઈ રહ્યા છે.
 કાનંદજીએ પોતાના ગુરુનું જીવન ચરિત્ર પોતાને હાથે લખેલું છે
 સ્થળે સ્થળે ‘મારા ગુરુ’ ‘મારા ગુરુ’ એવા પ્રેમાભિમાનના શબ્દો
 ૧ પોતાની પૂર્ણ ગુરુભક્તિ પ્રકટ કરી છે.

બાળકો ! વિવેકાનંદજી ઈ. સ. ૧૮૭૨ની સાલમાં આ
 યાંત્રે ત્યાગ કરી ગયા છે. તેમના ઉપદેશોનાં અને આપેલાં
 જ્ઞાનાં પુસ્તકો હિંદની દરેક બાપામાં પ્રગટ થયાં છે અને તે
 તમાં ઘેર ઘેર વંચાય છે. વિવેકાનંદજીનું નામ આટલું અધું
 સેદ્ધ થયું તેનું કારણ તેમની દૃઢ ગુરુભક્તિજ છે ! જેમણે ગુરુના
 ના વિચારો પાર પાડવા સંસારનો ત્યાગ કર્યો અને આખી
 દગી દેશની સેવામાં ગાળી એ મહાપુરુષને આપણે દરરોજ
 મારવા જોઈએ. અને તેમના જીવન ચરિત્રમાંથી આપણે એટલું
 સ યાદ રાખવું જોઈએ કે “દેવો કપટ રાખ્યા વિના ગુરુની પૂર્ણ
 થી સેવા-ભક્તિ કરે છે; તેમના ઉપર ગુરુની તથા ઈશ્વરની
 ૧ વરસે છે !

સ્વામી રામતીર્થ.

વિવેકાનંદજીની પેઠે ગુરુ ઉપર શુદ્ધ આસ્થા રાખવાથી સ્વામી રામતીર્થ પણ એક મહા પુરુષ તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે. તેમનો જન્મ પંજાબ પ્રાંતમાં આવેલા ગુજરાનવાલા જાતાના મરાઠીવાલા નામે ગામમાં થયો હતો. બાળપણમાં તેમણે પોતાના ગામની નિશાળમાં શિક્ષણ લીધું હતું. પણ પછી આગળ ત્યાં બજવાનું સાધન નહિ હોવાથી તેઓ જીલ્લાના ગામ ગુજરાનવાલામાં બજવા ગયા હતા. એ શહેરમાં ધનાભગત નામે એક સારા પુરુષ રહેતા હતા. એ મહાપુરુષને જ્ઞેતાંજ રામતીર્થજીને તેમના તરફ પ્રેરવાની પત્રવ્યવસ્થા થઈ હતી. અને તેમને તેમણે ગુરુ કરીને માન્યા હતા. ધનાભગત સ્વામીજી ઉપર બહુ સ્નેહ રાખતા અને સ્વામીજી ભગતજી ઉપર બહુ લાગણી રાખતા. એ ગુરુ-શિષ્યનો સંબંધ એવો પવિત્ર અને પ્રેમ-ભરેલો હતો કે તે માટે બંનેજી લખીએ તેટલું આશ્ચર્ય છે !

સ્વામીજી લાહોરની કોલેજમાં બજવા ત્યારે પોતાના ગુરુ ઉપર એ ત્રણ દિવસે એક પત્ર લખતા: એ પત્રો હાલ છપાઈને પ્રગટ થયાં છે; તેમાંના દરેક પત્રમાં 'હું તમારો દાસ છું.' 'મારી ઉપર દયા રાખ્યા કરશો.' એવાં એવાં પ્રેમ અને ભક્તિથી ભરેલાં સુંદર વાક્યો છે. તે ઉપરથી તેમની ખરી ગુરુભક્તિ જણાઈ આવે છે. બી. એ. ની પરીક્ષા પાસ કર્યા પછી તેમને દર મહિને ૬૦ રૂપિયા સ્કૉલરશીપના મળતા, પણ તેમાંથી પોતાને માટે વાળું થોડુંજ રાખી બાકીના પૈસા તે ભગતજીને મોકલી આપતા.

તેમણે પોતાના પિતાને એક વખત લખ્યું હતું કે “આપણું—
ગોંસાઈનું” ધન ગુરુમહારાજજી છે. એ ખરું ધન છોડી દહને સંસારના
ખોટા ધનની પાછળ ભટકવું એ હીક નથી.....ગુરુ મહારાજની
(કૃપાની) મઝા એકવાર તો લઈ જુઓ!” આ ઉપરથી તેમનો
પોતાના ગુરુ તરફ કેટલો પ્રેમ હતો તે જણાઈ આવે છે. શાસ્ત્રોમાં
સર્વ દેવમયો ગુરુઃ ગુરુ સર્વ દેવમય છે એમ કહેલું છે, તે
ખોટું નથી; કારણ કે હાથીના પગલામાં જેમ સર્વના પગલાં સમાઈ
જાય છે, તેમ ગુરુની એકની સેવામાં સઘળા દેવોની સેવા આવી
જાય છે; માત્ર તે સેવા નિષ્કપટ ભાવથી થવી જોઈએ! પ્રિતમદાસે
ગુરુમહિમામાં કહ્યું છે કે—

“ગુરુને આપ ગરાગર જાણે, તેને ચમદત પેતરાણીમાં તાણે;
ગુરુને ગાલો દે જે કપૂત, તેનું મુખ શલે બરે ચમદત
ગુરુને ચરણે નમાવે ન સિશ, તેને શવરૂપ ગણે જગદીશ.
ગુરુની નિદા મણે નિરધાર, સીસુ ગાળી રેડે યર શ્રવણ મોઝાર,
ગુરુની મરજદ ન રાખે કોય, તેતો નર રણમાં રાક્ષસ હોય
ગુરુ વિના નગુરો શરે નર જોલ, મુવા પંડી દોર અવતરે તેહ.

રામતીર્થજીએ પણ આખો હિંદુસ્તાન. અમેરીકા, જાપાન
તંગેરે દેશોની મુસાફરી કરી હતી અને સ્થળે સ્થળે ધાર્મિક ભાષણો
આપ્યાં હતાં એ ભાષણો પણ હિંદની દરેક ભાષાઓમાં તથા અંગ્રેજી
ભાષામાં પ્રકટ થયાં છે.

અત્યારે સ્વામી રામતીર્થજીનું શરીર આ પ્રથ્વી ઉપર નથી

પણ તેમની માન્યતા પ્રમાણે તેઓ જીવતાંજ છે. ગુરુની કૃપાથી હાલ પૃથ્વી ઉપર તેમનું નામ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ થઈ રહ્યું છે વધારે ખૂબી તો એ છે કે જે રીતે સ્વામીજી પોતાના ગુરુ તરફ અત્યંત આસ્થા રાખતા તેજ રીતે તેમનો મોટા શિષ્ય વર્ગ તેમની તરફ ખરી પૂજ્ય શુદ્ધિ ધરાવે છે. સ્વામીજી મૃત્યુની ઘડી સુધી પોતાના ઉપકારી ગુરુનું સ્મરણ ભૂલ્યા નહોતા ! એમ. એ. જેવી ઉચી અંગ્રેજી કેળવણી લીધા પછી અને દેશ-પરદેશમાં પુષ્કળ મુસાફરી કર્યા પછી પોતાના પ્રથમના ગુરુ તરફ સારો ભાવ અને ભક્તિ રહે એ કાંઈ જેવી તેવી વાત નથી ! આજકાલના કેટલા વિદ્યાર્થીઓ માતા, પિતા કે ગુરુનું કશું માનતા નથી, તેમની આજ્ઞા પાળતા નથી, તેમજ પ્રણામ કરતાં—માથુ નમાવતા શરમાય છે અને તેમની સાથે અયોગ્ય રીતે વર્તે છે. તેમણે સ્વામી રામતીર્થજી જેવા ગુરુ ભક્તનો દાખલો લેવો જોઈએ.

વનસ્પતિજી નામના એક ગૃહસ્થ સ્વામીજીની સાથે ભણતા હતા તેઓ સ્વામીજીની વિદ્યાર્થી અવસ્થાના સંબંધમાં લખે છે કે “તેમના પિતાતો કોઈ કોઈ વારજ તેમને મળવા માટે બાઈંગમાં આવતા પણ તેમના ગુરુ તો વારંવાર મળવા આવતા. સ્વામીજી

* મરના મલા હૈ ઉસ્કા જો અપને લીયે જીયે : ।
 જીતા હૈ વહ જો મર ચુકા દુન્માનકે લીયો (જે પોતાને માટે સ્વાર્થને માટેજ જીવે છે તેનું મરણ થાય એજ હીક છે. અને જે દુનિયાને માટે ખરી ગયા છે—દુનિયાના હિતમાં જોણે જીંદગી પૂરી કરી છે: તે જીવતાંજ છે—મૃત છે તો પણ જીવતાંજ છે !

કહેતા કે મને જે કંઈ જ્ઞાન મળ્યું છે તે મારા ગુરુ ધના ભગત પાસેથીજ મળ્યું છે.' આવા દૃઢ ગુરુભક્તે હાલના વિદ્યાર્થી વર્ગને ખાસ શિખામણ દીધી છે કે 'શિષ્યે ગુરુની કદી પણ ટીકા કરવી નહિ. અને મનમાં જરા પણ વહેમ આણ્યા વિના હંમેશ ગુરુની ભક્તિ કરવી.'

જહલા બાળકો ! સ્વામી રામના એ શબ્દો અંતરમાં ઉતારી ખરા પ્રેમ અને કૃત્સાહથી તમારા ગુરુની સેવા કરજો. વિદ્યા વિનયથી શોભે છે માટે જેમ જેમ વિદ્યામાં આગળ વધતાં જાઓ તેમ તેમ વધારે વિવેકી, વધારે નમ્ર અને વધારે સદ્ગુણી થજો. ઇશ્વર તમને સદ્બુદ્ધિ આપે. અસ્તુ.

— છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર —

છાટુભાઈ દાજીભાઈ દેશાઈ.

સોનીશળીયા—સુરત.

— છાપનાર —

ગોવિંદજી ડાહ્યાભાઈ નાયક.

છાપવાનું ઉકાળું:—

શ્રી 'અંનાવિત્ત' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ ખરાનપુરી ભાગળ—સુરત.

સર્વોપયોગી વિષયો ચર્ચાતું, ગમત સાથે જ્ઞાન
બક્ષતું રમિક કવિતાઓ, વિવિધ વિષયની
વાનગી તથા રસિક વાર્તાઓથી
પ્રિય થઈ પડેલું.

જીવદયા તથા દુર્વ્યસનનિષેધનો
સંદેશો પહોંચ્યાડનાર દૂત સમાન

સત્સંગ (માસિક)

સોનીફળીઆ—સુરત.

વાર્ષિક લવાજમ આહક રૂ. ૧-૭-૦
સહાયક રૂ. ૫-૦-૦

દરેક દયાળુ સન્નજન બંધુઓએ આહક થઈ
આશ્રય આપવો જોઈએ તથા જેમ બને તેમ આ
માસિકનો ફેલાવો કરવામાં મદદગાર થવું જોઈએ.

“ સદ્ગુણો કાંઈ મારી સાથે મીમાર પડતા નથી
તેમજ મારી કબરમાં પણ દટાશે નહિ ”

“ ખરા મનુષ્યના રક્તનું એક ટીપું પણ સમુદ્રના
તમામ પાણી કરતાં વધુ કીમતી છે. ”

“ પુરૂષ તથા સ્ત્રીની સત્કીર્તિજ તેના આત્માનો પ્રથમ
અલંકાર છે. ”

“મનુષ્ય એ ખિતાબ સર્વ ખિતાબો કરતાં ઉત્તમ છે.”

—ધર્મસૂત્ર.

